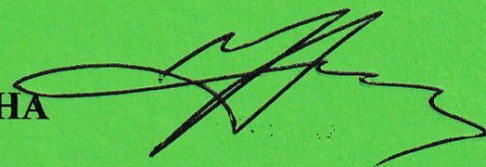

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РИНКУ ТА ЕКОНОМІКО-ЕКОЛОГІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

КУПРІНА НАТАЛІЯ МИХАЙЛІВНА

УДК 005.591,4:338.45:664.013(477):316.32

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
УКРАЇНИ НА ЗАСАДАХ ЇЇ ПЕРСИСТЕНТНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ**

Спеціальність 08.00.03 – Економіка та управління національним
господарством

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Одеса – 2021

Дисертацією є рукопис
Робота виконана в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень
НАН України.

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор,
академік НАН України,
Буркинський Борис Володимирович,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України,
директор

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Гончаренко Оксана Володимирівна,
Дніпровський державний аграрно-економічний
університет Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри економіки

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Коваленко Ольга Володимирівна,
Інститут продовольчих ресурсів НААН України,
заступник завідувача відділу економічних досліджень,
інноваційного провайдингу та зовнішніх зв'язків

доктор економічних наук, професор
Масленніков Євген Іванович,
Одеський національний університет імені
І.І. Мечникова Міністерства освіти і науки України,
професор кафедри менеджменту та інновацій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Процес глобалізації та інтеграції призводить до швидких змін в економіці країни: лібералізації торгівлі, відкритий її внутрішній ринок та загострення конкуренції на ньому, що вимагає державної підтримки стратегічних галузей, їх реструктуризації та трансформації з метою посилення позицій на національному ринку, а також просування та закріплення на світових ринках. Глобалізаційні процеси, що впливають на розвиток економіки країн, вимагають у даний час пошуку саме методів захисту вітчизняних товаровиробників, які сприяють збереженню конкурентоспроможності та ефективності діяльності суб'єктів національної економіки, забезпечення ефективності їх функціонування та розвитку. В умовах зміни зовнішніх і внутрішніх умов належну конкурентоспроможність набуває країна, що має ефективно функціонуючі і конкурентоспроможні суб'єкти підприємницької діяльності, які стабільно розвиваються в мінливому зовнішньому середовищі і формують діяльність відповідно до стратегії власного розвитку. Особливо важливо це для харчової промисловості, яка має забезпечувати продовольчу безпеку нашої країни, тому пріоритетною проблемою в сучасних умовах розвитку є забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості та ефективне управління нею.

Отже, для вирішення цієї важливої науково-прикладної проблеми, ми висунули гіпотезу про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та ефективності функціонування через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету. Вимоги до цієї гіпотези потребують урахування: 1) особливостей впливу глобалізаційних процесів на національну економіку та її суб'єкти; 2) правову та економічну незахищеність національного товаровиробника в Україні за рахунок значної відкритості ринку; 3) особливостей функціонування суб'єктів харчової промисловості – законодавчих та нормативних обмежень в організації бізнесу, виробництві і збуті харчової продукції, ресурсного, технологічного, географічного та транспортного розміщення, організаційно-правових форм, ділового партнерства тощо.

Дослідженням питань конкурентоспроможності та трансформаційних процесів у національній економіці та її суб'єктах, забезпеченню та підвищенню конкурентоспроможності, у т.ч. харчової промисловості, й управління нею, присвячені публікації багатьох вчених. Серед них значний внесок у дослідження різних аспектів конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки внесли такі вчені-економісти як: А. Альохін, Г. Азоев, Л. Андреева, Л. Антошок, Ю. Афанасьєва, Л. Балабанова, Дж. Бауер, Е. Бруль, Б. Буркинський, В. Бурлаков, А. Бутенко, Н. Верхоглядова, Е. Вишневецька, В. Власова, В. Гагарінова, А. Германчук, І. Герчикова, О. Гончаренко, Т. Гринько, Р. Жовновач, Н. Задорожна, Л. Закревська, Б. Карлофф, О. Коваленко, В. Коренев, А. Костін, Ф. Котлер, А. Левицька, В. Лисюк, Дж. Лодж, В. Малицька, Є. Масленніков, Г. Менкен, Е. Мінько, А. Оллив'є, М. Онопрієнко, В. Осипов, Л. Піддубна, М. Портер, М. Пустова, О. Россихина, С. Савчук, П. Сайфулін, Д. Станько, Л. Тайсон, Т. Ткаченко, А. Томпсон, Р. Урсі, Р. Фатхутдінов, Т. Харченко, Дж. Р. Хікс, В. Шамрай, А. Шеремет та ін.

У роботах М. Аістової, Б. Буркинського, В. Дубницького, О. Іншакова, Г. Клейнера, Г. Карпінської, А. Ковальова, І. Ларіонова, Є. Лазарєвої, В. Ляшенко, К. Павлова, Є. Попова, С. Соколенко, А. Татаркіна й ін. розглядалися проблеми

Горячук В. Ф.

трансформації та реструктуризації суб'єктів національної економіки на різних рівнях дослідження, методів аналізу господарських систем та їх елементів з метою забезпечення ефективності їх функціонування та конкурентоспроможності.

Однак досі залишається недостатньо дослідженим комплекс проблем побудови теоретико-методологічних засад забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України. Це потребує проведення комплексних досліджень щодо: забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки та їх розвитку, дослідження існуючих та розробки нової методики оцінки, механізмів забезпечення та управління конкурентоспроможністю.

Вищезазначене і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його мету, основні завдання та логіку їх розв'язання.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Робота виконана на базі тематичних планів науково-дослідних робіт відповідно до плану держбюджетних НДР Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України «Вдосконалення механізмів регулювання товарних ринків» (№ держреєстрації 0109U006350, 2010-2012 рр.), в якій автором обгрунтовано методологічний підхід до виявлення взаємозв'язку рівня конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів, який відрізняється врахуванням «парадоксу Нейсбітта», та Одеської національної академії харчових технологій: «Розвиток підприємств харчової промисловості в умовах глобалізаційних процесів в економіці України» (№ держреєстрації 0109U000770, 2009-2010 рр., відповідальний виконавець), в якій автором: запропоновано теоретичний підхід до виявлення форм впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність економіки України та її суб'єктів, досліджено та систематизовано генезис поняття «глобалізація» та її складових в історичному аспекті розвитку, досліджено підходи до оцінювання рівня глобальної конкуренції країни та її взаємозв'язок з конкурентоспроможністю її суб'єктів; «Методологія реструктуризації підприємств харчової промисловості в умовах впливу глобалізаційних процесів на економіку України» (№ держреєстрації 0111U000323, 2011-2013 рр., відповідальний виконавець), в якій автором: обгрунтовано концепцію імпаритетної реструктуризації харчової промисловості та її суб'єктів в контексті забезпечення конкурентоспроможності; обгрунтовано методологічний підхід до формування концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України, заснований на верифікованій гіпотезі про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки через механізм стратегічної реструктуризації; удосконалено класифікацію видів стратегічної реструктуризації; «Фінансова економічна безпека підприємств харчової промисловості України і науково-методичні проблеми обліку, аналізу та аудиту» (номер державної реєстрації 0114U000970, 2015-2016 рр.), де автором: розроблено методичний підхід до проведення аналізу конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості на підставі стратегічного аналізу на макро- та мезорівні дослідження та методичний підхід на мезо-, міні- та нанорівнях дослідження суб'єктів на основі теорії ефективної конкуренції; обгрунтовано необхідність оцінювання власної, об'єднаної та інтегрованої діяльності суб'єктів харчової промисловості та їх об'єднань, що базується на принципі транспарентності; «Розробка стратегії виноробних підприємств» (номер державної реєстрації 0117U005543, 2018-2019 рр.), де автором було: введено до понятійно-категоріального апарату теорії національної економіки систему понять: «структура суб'єктів національної економіки», «економічна

трансформація національної економіки та її господарюючих суб'єктів»; проведено аналіз стану, динаміки та структури харчової промисловості України та Одеської області з метою обгрунтування необхідності напрямів підвищення її конкурентоспроможності та ефективності функціонування; запропоновані системи інструментів аналізу та контролю в процесі проведення імпаритетної реструктуризації, з метою персистентної трансформації харчової промисловості та її суб'єктів, та система критеріальної оцінки такої трансформації в контексті забезпечення конкурентоспроможності; розроблено методичний підхід для оцінки результативності діяльності суб'єктів харчової промисловості на основі теорії ефективної конкуренції.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методологічних основ, методичних положень та практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення таких наукових і практичних завдань:

- систематизовано та вдосконалено понятійно-категоріальний апарат теорії національної економіки в контексті забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації;
- обгрунтовано методологічний підхід до формування концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України;
- розроблено концепцію імпаритетної реструктуризації суб'єктів харчової промисловості України;
- верифіковано гіпотезу про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету;
- обгрунтовано теоретичний підхід до виявлення форм впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність економіки України в цілому та її суб'єктів;
- обгрунтовано методологічний підхід до оцінки конкурентоспроможності харчової промисловості та її суб'єктів;
- удосконалено класифікацію видів стратегічної реструктуризації суб'єктів господарювання;
- удосконалено класифікацію рівнів конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів;
- удосконалено методологічний підхід до виявлення взаємозв'язку рівня конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів;
- удосконалено класифікацію методів оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості;
- удосконалено систему інструментів аналізу і контролю в процесі проведення імпаритетної реструктуризації з метою персистентної трансформації харчової промисловості;
- удосконалено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності харчової промисловості на регіональному рівні дослідження;
- розвинуто методичний підхід до оцінки результативності діяльності суб'єктів харчової промисловості;
- розвинуто систему показників для оцінювання ефективності власної діяльності суб'єктів харчової промисловості та їх об'єднань.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення конкурентоспроможності

харчової промисловості України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні положення та практичні рекомендації щодо забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації.

Методи дослідження. Методичною основою наукового дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, що дали змогу системно дослідити особливості забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості. Обґрунтування теоретико-методичних положень та прикладних результатів здійснювалося на принципах системного підходу, із використанням як загальнонаукових, так і спеціальних, методів дослідження економічних процесів: при формуванні структури та логіки дисертаційної роботи – метод структурно-логічного аналізу, методи історично-логічного та аналітико-порівняльного аналізу для дослідження та розвитку понятійно-категоріального апарату теорії національної економіки (зокрема, поняття «конкурентоспроможність», «глобалізація», «економічна трансформація», «трансформація діяльності», «стратегічна реструктуризація», «імпаритетна реструктуризація», «персистентна трансформація»); статистичні методи використано для збору, систематизації й аналітичної обробки статистичних даних, визначення стану, динаміки, структури показників, напрямів розвитку харчової промисловості в національному та регіональному вимірі; методи системного аналізу – для оцінювання конкурентоспроможності на всіх рівнях розміщення суб'єктів національної економіки та рівнях дослідження їх конкурентоспроможності, у тому числі харчової промисловості та її суб'єктів, формування системи показників для оцінювання конкурентоспроможності об'єктів дослідження, їх власної, інтегрованої та об'єднаної діяльності; графічні методи – для проведення стратегічного, фінансового аналізу стану і розвитку харчової промисловості та її суб'єктів, для аналізу результативності їх діяльності за фінансовою складовою та наочного представлення отриманих результатів дослідження; методи, які побудовані на теорії ефективної конкуренції, – для оцінки рівня конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості на мікро- і нанорівнях дослідження.

Інформаційною базою дослідження були *офіційні законодавчі та нормативні документи органів державної влади, постанови Кабінету міністрів України, професійних організацій, опубліковані офіційні статистичні дані з ресурсів Державного комітету статистики України та Одеської області, офіційні дані іноземних органів статистики, міжнародних організацій та офіційних сайтів, законодавчі та інші нормативно-правові акти; статистичні дані економічної діяльності харчової промисловості Одеської області Головного управління статистики в Одеській області та фінансової звітності її суб'єктів на різних рівнях дослідження; наукові праці, монографії, публікації, що носять практичну спрямованість, вітчизняних і закордонних учених з проблем забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України.*

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні нових теоретичних і методологічних положень щодо теоретико-методологічних засад забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації. У дисертаційному дослідженні сформульовано такі, найбільш значущі наукові результати, що виносяться на захист:

Вперше:

– обґрунтовано методологічний підхід до формування концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України, заснований на врахуванні

різних форм впливу глобалізаційних процесів та гіпотезі про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та ефективності функціонування через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету розробленої системи критеріальної оцінки такої трансформації за її видами (м'яка, помірна, жорстка);

– розроблено концепцію імпаритетної реструктуризації суб'єктів харчової промисловості України на базі системи принципів, головним з яких є принцип імпаритету (нерівність, захист від негативного впливу дії всього спектру екзогенних і ендегенних факторів), відповідно до макроцілей, які забезпечують вирішення загальнодержавних завдань економічного розвитку країни (економічна і продовольча безпека, конкурентоспроможність національної економіки);

– верифіковано гіпотезу про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету, припущеннями до якої є врахування трьох умов: 1) особливостей впливу глобалізаційних процесів на національну економіку та її суб'єкти; 2) правову та економічну незахищеність національного товаровиробника в Україні за рахунок значної відкритості ринку; 3) особливостей функціонування суб'єктів харчової промисловості – законодавчих та нормативних обмежень в організації бізнесу, виробництві і збуті харчової продукції, ресурсного, технологічного, географічного та транспортного розміщення, організаційно-правових форм, ділового партнерства тощо;

– обґрунтовано теоретичний підхід до виявлення закономірностей впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність економіки України в цілому та її суб'єктів, заснований на визначенні напрямку розвитку процесу глобалізації та реструктуризації його складових (політичні, демографічні, соціальні, культурні, економічні, інформаційні, технологічні, екологічні), де саме економічні процеси є домінуючими;

– обґрунтовано методологічний підхід до оцінки конкурентоспроможності харчової промисловості та її суб'єктів, який базується на встановленні відповідності рівня конкурентоспроможності суб'єкта національної економіки (макро-, мезо-, міні-, мікро- та нано-) та структури методу дослідження, з класифікацією таких методів на моно- та поліметоди;

– уведено до понятійно-категоріального апарату теорії національної економіки нові категорії: 1) «персистентність діяльності суб'єктів харчової промисловості» – відображає ступінь економічної стійкості харчової промисловості та її суб'єктів як об'єкту дослідження до впливу факторів зовнішнього середовища та достатній рівень ефективності його функціонування і конкурентоспроможності; 2) «персистентна трансформація суб'єктів харчової промисловості», яка розуміється як м'яка, помірна або жорстка трансформація власної діяльності суб'єктів харчової промисловості, проведена на основі аналізу персистентності їх діяльності та критеріальної оцінки і спрямована на формування інтегрованих формувань та об'єднань суб'єктів, які в сучасних умовах мають більш високу стійкість до «виживання» на внутрішньому ринку і можливість забезпечення конкурентоспроможності та підвищення ефективності власної діяльності і подальшого розвитку, а, отже, здатності до активної конкуренції на міжнародних ринках; 3) «імпаритетна реструктуризація харчової промисловості», яка розуміється як трансформація суб'єктів харчової промисловості

(на мезо-, мікро-, міні- та нанорівнях дослідження) на основі застосування системи механізмів (економічних та організаційних), що дозволяють забезпечувати і підвищувати ефективність діяльності і конкурентоспроможність суб'єктів національної економіки, відповідно до змін зовнішнього середовища і виробленої стратегії їх розвитку.

Удосконалено:

- понятійно-категоріальний апарат теорії національної економіки шляхом уточнення сутності поняття «економічна трансформація національної економіки та її господарюючих суб'єктів» – один із структурних компонентів реструктуризації, як процесу, спрямованого на збереження конкурентоспроможності й ефективності діяльності всіх суб'єктів національної економіки, забезпечення формування конкурентних переваг і подальшого ефективного розвитку без радикальних форм перетворення, та значно впливає на напрямки позитивного й ефективного розвитку або відповідні зміни діяльності;

- класифікацію видів стратегічної реструктуризації суб'єктів господарювання, яка відрізняється введенням нових ознак (за охопленням окремих видів діяльності суб'єктів, за соціально орієнтованими напрямками проведення, за економічним станом відповідно до фаз життєвого циклу розвитку об'єкту) та з додаванням нових видів у межах існуючих ознак (радикальна реструктуризація та трансформація діяльності);

- класифікацію рівнів конкурентоспроможності залежно від ієрархії об'єкта дослідження в національній економічній системі та виділення: рівня розміщення об'єкту національної економіки, рівня конкурентоспроможності, рівня дослідження об'єкта конкурентоспроможності з урахуванням функціонування суб'єктів підприємницької діяльності і рівня дослідження їх діяльності для проведення системного аналізу та управління конкурентоспроможністю, як національної економіки, так і її суб'єктів;

- методологічний підхід до виявлення взаємозв'язку рівня конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів, який відрізняється врахуванням «парадоксу Нейсбітта» та дозволяє, залежно від рівня оцінювання конкурентоспроможності підприємства, виділити внутрішню конкурентоспроможність країни, що охоплює дослідження її діяльності на макро-, мезо-, мікро-, нано-економічних рівнях, і зовнішню конкурентоспроможність – на мега- і міжнародно-економічному рівнях дослідження;

- класифікацію методів оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості, яка відрізняється від існуючих введенням нової ознаки - за рівнем та комплексністю дослідження об'єкта конкурентоспроможності, за якими відповідають три групи методів (мезо-, мікро- та міні-, нанорівнів);

- систему інструментів аналізу і контролю в процесі проведення імпаритетної реструктуризації з метою персистентної трансформації харчової промисловості, що, на відміну від існуючих, базується на охопленні її організаційних та економічних механізмів і включає: аудит спеціального призначення (внутрішній і зовнішній), аналіз (стратегічний, фінансовий, управлінський) і стратегічний управлінський облік, та відрізняється формуванням системи моніторингу для спостереження результативності проведення імпаритетної реструктуризації;

- методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності харчової промисловості на макро- та мезорівнях дослідження, на основі стратегічного аналізу, що враховує повний цикл (від виробництва сировини до переробки та реалізації продукції), який відрізняється від існуючих новими складовими: чинниками, що

впливають на рівень довгострокової привабливості галузі та конкурентоспроможності досліджуваного сегменту; сформованою шкалою оцінювання чинників для харчової промисловості; визначенням економічної трансформації галузі, як суб'єкту національної економіки, та напрямів її розвитку;

Дістало подальший розвиток:

- методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки, відмінністю якого від існуючих є базування на теорії ефективної конкуренції та врахування ієрархії рівнів дослідження (мезо-, мікро, міні- та нано-);

- методичний підхід до оцінки результативності діяльності суб'єктів харчової промисловості, який відрізняється дослідженням фінансової складової на мезо-, мікро- та нано- рівнях дослідження їх конкурентоспроможності, а не на аналізі фінансових результатів за видами діяльності;

- система показників для оцінювання ефективності власної та об'єднаної діяльності суб'єктів харчової промисловості та їх об'єднань, яка відрізняється базуванням на принципі транспарентності, який передбачає комплекс аспектів відкритості: фінансової, технологічної, інформаційної, соціальної в системі функціонування даного суб'єкту та (або) об'єднання суб'єктів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що одержані в процесі дослідження результати використані та отримали схвальний відгук в органах державного управління агропромисловим розвитком та управління аграрної політики в Одеській області та органів місцевої державної влади, у суб'єктів харчової промисловості різних організаційно-правових форм для забезпечення їх конкурентоспроможності, розвитку та ефективності функціонування, підприємств з напрямку аудиторської діяльності, в ЗВО для підготовки студентів економічних спеціальностей різного ступеню вищої освіти, зокрема, впроваджені: структурними одиницями Одеської обласної державної адміністрації, що займаються аграрною політикою (довідка №16-8-04-1036 від 07.12.2010 р.; довідка №03-19/590 від 26.03.2013 р.; довідка №04/918 від 19.10.2020 р.), Марківською сільською Радою Роздільнянського району Одеської області, с. Марківка (довідка № 364/02 від 26.10.2020 р.), ТОВ «Проф аудит», м. Одеса (довідка №14/05.12 від 14.05.2020 р.), ЗАТ «Одесакондитер», м. Одеса (довідка № 17-26 від 06.03.2020 р.), СП «Вітмарк Україна» у формі ТОВ, м. Одеса (довідка № 19/16 від 12.04.2016 р.), ПрАТ «Одеський завод шампанських вин», м. Одеса (довідка №1566 від 23.10.2012 р.), ТОВ ПТК «Шабон», м. Одеса (довідка №248/1 від 16.05.2012 р.), ПрАТ «Одесавинпром» (довідка №368 від 15.06.2012 р.), Корпорацією Миколаївсадвинпром СВК «Лиманський» (довідка №5 від 25.01.2012 р.), СВК «Дружба», с. Заря Саратського району Одеської області (довідка №489 від 05.11.2012 р.).

Окремі положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі при проведенні занять з дисципліни «Фінансовий аналіз», «Управлінський облік», «Аудит» для студентів спеціальності 071 «Облік і оподаткування» та при виконанні кваліфікаційних робіт СВО «Бакалавр» та СВО «Магістр» зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» в Одеській національній академії харчових технологій (акти впровадження від 27.12.2019 р. та від 23.12.2020 р.). Окремі результати дисертації впроваджено у закладах вищої освіти при викладанні дисциплін «Організація і методика економічного аналізу» і «Фінансовий аналіз» та відображені в трьох виданнях навчального посібника «Економічний аналіз (практикум)» у 2010 р., 2012 р. та 2015 р. (у співавторстві), який рекомендовано МОН України для студентів закладів вищої освіти (лист №1/11-2323 від 24.03.2010 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійно виконаною науковою працею, в якій вирішується важлива науково-практична проблема – формування теоретико-методологічних, науково-методичних положень і практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації. У дисертаційній роботі та серед наукових праць, які опубліковані у співавторстві, використано тільки ті наукові ідеї та положення, які належать особисто автору. Особистий внесок автора у працях, опублікованих у співавторстві, зазначено в списку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні положення, отримані висновки та результати дослідження доповідались та обговорювались на 48 міжнародних, всеукраїнських науково-практичних, наукових конференціях, зокрема на основних: на щорічних наукових конференціях науково-викладацького складу Одеської національної академії харчових технологій, секція кафедри обліку та аудиту (м. Одеса, 71-80 наукові конференції викладацького складу у 2011-2020 рр.); у наукових конференціях науково-викладацького складу та аспірантів економічного факультету Одеського державного аграрного університету (м. Одеса, у 20-й, 21-й, 24-й: 20 квітня 2011 р., 22 березня 2012 р., 11 квітня 2016 р.); на науково-практичних конференціях: «Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України» (м. Одеса, ІПРЕЕД НАН України, 20-22 жовтня 2010 р.), «Глобалізація інформаційного суспільства й інтеграційні процеси України: стан та перспективи розвитку» (м. Луганськ, 12-13 травня 2011 р.); «Звітна науково-практична конференція аспірантів та молодих вчених ІПРЕЕД НАН України та вищих навчальних закладів» (м. Одеса, ІПРЕЕД НАН України, 06-07.07.2012 р.), «Потенціал підприємництва в парадигмі сталого розвитку регіонів України» (м. Одеса, ІПРЕЕД НАН України, 11-12.10.2012 р.), «Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК» (м. Тернопіль, IV всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, 15-16 травня 2014 р.); на міжнародних науково-практичних та міжнародних інтернет-конференціях: «Трансформаційні процеси в економіці держави та регіонів» (м. Запоріжжя, 13-14 жовтня, 2010 р.), «Механізми реалізації стратегії розвитку національної економіки» (м. Тернопіль, 20-21 жовтня, 2011 р.); «Формування розвитку економіки в сучасних умовах господарювання» (м. Луцьк, 27-28 квітня 2011 р.); «Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки країни» (м. Одеса, 29-31.10.2012 р.), «Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття» (ІІІ-й, 8-9 жовтня 2015 р.; IV-й, 5-8 жовтня 2016 р.; V-й, 12-13 жовтня 2017 р.; VI-й, 12-13 жовтня 2018 р.; VII-й, 15-16 жовтня 2019 р.), «Економічні та управлінські аспекти розвитку підприємств харчової промисловості» (м. Одеса, 2-4 жовтня 2013 р.); «Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках» (м. Одеса, V Міжнар. наук.-практ. конф. ОДАУ, 13-16 червня 2013 р.); «Сталий розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів» (м. Одеса, ОНАХТ, 2012 р.), «Анализ состояния и проблем развития малого бизнеса в Украине и зарубежных странах» (м. Гомель, Республіка Білорусь, 21-22 листопада 2019 р.); «Competitiveness of the national economy: current aspects of management (ICSIEM'19)» (м. Відень, Австрія, 26-28 березня 2019 р.); «Sustainable innovation and emerging trends in business and management (ICSIEM'20)» (м. Прага, Чеська республіка, 14-15 вересня 2020 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковано у 81 науковій праці, у тому числі в 59 основних: у 1 особистій та 7 колективних

монографіях, 36 статтях у наукових журналах та збірниках наукових праць (в т.ч. 7 – у наукових виданнях інших держав, 2 – у виданнях, що включені до баз даних Scopus та Web of Science), 15 тез доповідей у матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. Загальний обсяг основних публікацій становить 51,58 друк. арк., з яких особисто автором належить 43,87 друк. арк.

Загальна структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п'ятих розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 316 сторінках. Матеріали дисертації містять 79 таблиць, 48 рисунків (у тому числі 15 таблиць та 3 рисунки на окремих сторінках), 13 додатків. Список використаних джерел із 486 найменувань викладено на 52 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження та визначено мету, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано його завдання, вказано взаємозв'язок роботи з науковими програмами та темами досліджень, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі «**Теоретичні засади дослідження впливу глобалізаційних процесів на розвиток національної економіки в контексті її економічної безпеки**» досліджено сутність категорій «глобалізація», «глобалізаційні процеси», «процеси глобалізації» та їх взаємозв'язок, проведено аналіз глобальної конкурентоспроможності країн і впливу глобалізаційних процесів на розвиток національної економіки.

Доведено, що в науковій та практичній літературі, присвяченій питанням глобалізації та глобалізму як науки, немає єдності поглядів щодо визначення сутності понять «процес глобалізації», «глобалізаційні процеси», «глобальні процеси». Проведене дослідження дозволило обґрунтувати теоретичний підхід до виявлення форм впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність економіки України в цілому та її суб'єктів (рис. 1), заснований на виявленні напрямку розвитку процесу глобалізації та структуризації його складових (політичні, демографічні, соціальні, культурні, економічні, інформаційні, технологічні, екологічні тощо). Економічні глобалізаційні процеси, на нашу думку, є домінуючими зі всього спектру впливу глобалізаційних процесів на національну економіку, її конкурентоспроможність, розвиток та ефективність і конкурентоспроможність функціонування всіх її суб'єктів. З іншого боку, залежно від можливості суб'єктивного впливу на глобалізацію як процес і від значущості впливу в планетарному масштабі, необхідно виділяти, як антропогенні глобальні процеси (пов'язані з діяльністю людини), так і неантропогенні (природні) процеси, які відбуваються на планеті природним шляхом (землетруси, повені тощо). На нашу думку, існує і тісний взаємозв'язок і взаємозалежність між двома групами глобальних та глобалізаційних процесів: глобальні процеси мають економічні, демографічні, екологічні, політичні та інші напрямки дії і складові, тобто є іншим аспектом дослідження складових процесів феномена глобалізації.

Сучасні економічні глобалізаційні процеси, що впливають на розвиток, як окремих суб'єктів національної економіки – галузей, підприємств та їх об'єднань, так і в цілому економіки України, багато в чому обумовлюються й її інтеграцією у світовий торговельний простір, який сьогодні неможливий без членства в міжнародних організаціях, таких, наприклад, як СОТ. Дослідження показало, що за

Рис. 1. Система структурування процесу глобалізації

перший рік після вступу України до СОТ очікувані показники, на жаль, не відповідали фактично отриманим, що пов'язано не тільки з впливом фінансово-економічної кризи, а і високої залежності економіки України від зовнішньої торгівлі. Така негативна тенденція зміни показників пов'язана з відкритістю внутрішнього ринку України, його невиправданою лібералізацією, що сприяє зменшенню конкурентних переваг вітчизняних товаровиробників, експансії імпортованих товарів і посилення сировинно-напівфабрикатної орієнтації економіки.

Результати дослідження довели, що існують витончені форми протекціонізму у вигляді антидемпінгових процедур, квот і різних обмежень (технологічні, екологічні або політичні стандарти), які застосовують розвинені країни, захищаючи свої ринки від товарів з інших країн, тобто на сьогодні домінує глобалізм – ліберальна (західна) глобалізація силового характеру. Це підтверджує той факт, що біля 80% світової торгівлі зосереджено між головними членами ОЕСР – США, ЄС і Японією, а їх торговельна політика спрямована на отримання поступок і знижок від партнерів, як правило, більш слабких в економічному розвитку, і здійснення протекціоністської політики для пересування товарів і послуг власних національних виробників. Дослідження впливу глобалізаційних процесів на національну економіку країн свідчить, що надмірна лібералізація торгівлі і відкритість внутрішнього ринку призводить до суттєвих втрат національної економіки та національної безпеки і вимагає застосування в деяких умовах так званих «здорових» протекціоністських методів захисту внутрішнього товаровиробника, які є системою економічних важелів, спрямованих на обмеження імпорту, заборону ввезення в країну окремих продуктів, застосування дискримінаційних кількісних і якісних способів з метою створення бар'єрів на шляху конкуренції товарів зарубіжних країн з товарами вітчизняних товаровиробників. Описана ситуація вимагає пошуку методів підвищення конкурентоспроможності економіки України; державного регулювання та захисту вітчизняного виробника, обмеження експансії імпортованих товарів; зміни методів і

форм конкурентної боротьби суб'єктів національної економіки, реструктуризації окремих її галузей з метою закріплення їх, як на національному, так і світовому ринку. Дослідження показало, що процес глобалізації продовжує інтенсивно розвиватися, незважаючи на економічну та політичну нестабільність, що підсилюється, нерівномірність і різноспрямованість розвитку країн. Тому одним із важливих завдань є захист від всього спектру впливу глобалізаційних процесів на розвиток національної економіки та її економічних суб'єктів.

Вирішення цього завдання потребує, для визначення взаємозв'язку категорій: національна економіка та її суб'єкти, уточнення поняття «структура суб'єктів національної економіки», яке ми розуміємо як сукупність окремих господарюючих суб'єктів (структурних компонентів) національної економіки, де такий її структурний компонент, як харчова промисловість, має суттєве значення для забезпечення її конкурентоспроможності й ефективності функціонування та охоплює, у свою чергу, сукупність підприємств харчової промисловості, їх формувань та об'єднань». Доведено, що вплив глобалізаційних процесів на світову економіку призвів до виходу за національні межі економічних інтересів господарюючих суб'єктів і сприяв виникненню нової форми підприємств і їх трансформації з національних корпорацій на транснаціональні (ТНК), як міжнародних організаційних форм здійснення виробничого-господарської діяльності, що агресивно впливає на незахищені національні ринки та суб'єкти національної економіки. Дослідження дозволило виявити закономірності істотного впливу глобалізаційних процесів на економіку країни, з одного боку (макрорівень), та на окремі її суб'єкти, галузі, підприємства та їх обертання (мезорівень, мікрорівень, мінірівень), малий бізнес (нанорівень дослідження) – з іншого (рис. 2).

Рис. 2. Вплив глобалізаційних процесів на національну економіку та її економічні суб'єкти

Дослідження підтвердило, що вплив глобалізаційних процесів і фінансово-економічних криз може стати як загрозою, так і можливостями для розвитку національної економіки та її економічних суб'єктів (рис. 3).

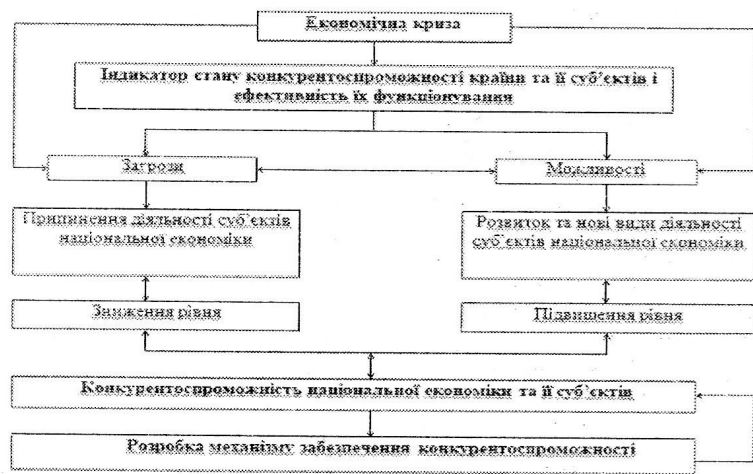

Рис. 3. Вплив економічної кризи та економічних глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність національної економіки

Причому при різних умовах, факторах, діях та реакції на них з боку уряду країни, підприємств та їх об'єднань, як галузевих, так і міжгалузевих, загрози можуть стати як перевагами для забезпечення конкурентоспроможності економіки країни, галузей та підприємств, так і загрозами, і навпаки. Збереження і підвищення конкурентоспроможності та ефективності діяльності вітчизняних промислових та інших підприємств в умовах впливу глобалізаційних процесів на економіку України можливе лише умови за створення в країні власних сильних господарюючих суб'єктів національної економіки.

У другому розділі «Методологічні засади реструктуризації харчової промисловості в контексті забезпечення її конкурентоспроможності» доведено, що немає єдиного підходу до вибору механізму реструктуризації суб'єктів національної економіки, але за останні десятиріччя актуальними її напрямками стало проведення адаптаційної, організаційно-управлінської, фінансової реструктуризації, реструктуризації в системі антикризового управління. Показано, що реструктуризація господарюючого суб'єкту національної економіки є більш широким способом його перетворення з метою збереження і підвищення ефективності його діяльності і конкурентоспроможності, на відміну від реінжинірингу, який може бути способом проведення реструктуризації, але його здійснення може привести до зміни організаційної структури всередині кардинально змінюваного процесу; об'єктом реструктуризації може бути підприємство, їх об'єднання та формування підприємств галузі, галузь, міжгалузеві об'єднання та формування тощо, з їх основними і допоміжними бізнес-процесами, тоді як об'єктом реінжинірингу – тільки один або кілька бізнес-процесів.

Структура компонентів реструктуризації, запропонована нами в результаті дослідження теоретичних аспектів її проведення та практичних аспектів діяльності харчової промисловості й її суб'єктів, показана на рис. 4. Такий підхід дає можливість стверджувати, що стабільний економічний стан промислових підприємств та їх

Рис. 4. Склад і структура компонентів реструктуризації суб'єктів господарювання в сучасних умовах

формувань і об'єднань, і галузі в цілому, вимагає збереження і використання таких компонентів реструктуризації, як реінжиніринг і адаптація, а кризовий та передкризовий стани (залежно від ступеня негативності змін) – санації і реорганізації.

Досліджуючи такі перетворення, як реформування, реорганізація, реструктуризація, трансформація, адаптація, реінжиніринг, санація, в контексті даного дослідження, важливо приділити увагу такій категорії, як «економічна трансформація». Дослідження літературних джерел показало, що економічна трансформація найчастіше розглядається з точки зору трансформації суб'єктів національної економіки (наприклад, підприємств та їх об'єднань), але лише подекуди – з погляду трансформації національної економіки або галузі (як економічної системи). Дослідження показало, що економічна трансформація, залежно від рівня її виникнення і цілей проведення (макро-, мезо-, міні-, нанорівнів), може бути структурована, як наведено на рис. 5.

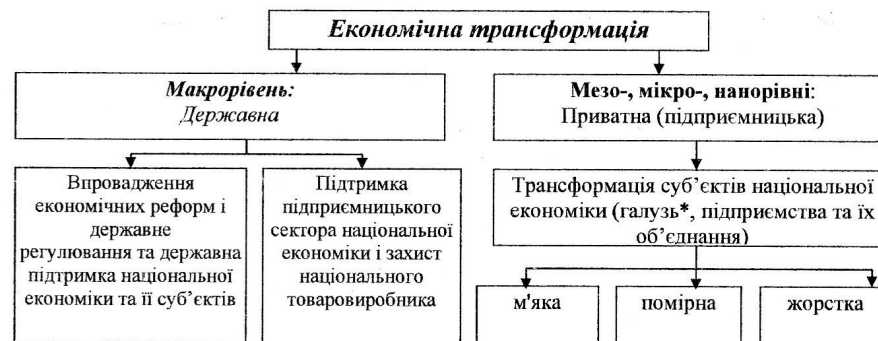

Рис. 5. Підхід до структурування поняття «економічна трансформація» національної економіки залежно від рівня виникнення і цілей її проведення*

* економічна трансформація галузі, наприклад, харчової промисловості, може бути розглянута в цілому по країні – на макрорівні дослідження

Проведене дослідження дозволяє стверджувати, що «економічна трансформація національної економіки та її господарюючих суб'єктів» – один із структурних компонентів реструктуризації, що являє собою процес, спрямований на збереження конкурентоспроможності й ефективності діяльності всіх суб'єктів національної економіки, забезпечення формування конкурентних переваг і

подальшого ефективного розвитку без радикальних форм перетворення, та значно впливає на напрямки позитивного й ефективного розвитку або відповідні зміни діяльності.

У науковій літературі існує безліч підходів до обґрунтування класифікації реструктуризації для проведення найбільш ефективних перетворень, причому відмінностей в таких класифікаціях значно більше, ніж збігів. На нашу думку, до стратегічних видів реструктуризації об'єктів відносяться ті, проведення яких призводить до змін в стратегічних цілях розвитку і діяльності даного об'єкту дослідження, а саме необхідність дослідження саме аспектів проведення стратегічної реструктуризації внаслідок впливу факторів агресивного зовнішнього середовища на суб'єкти національної економіки та необхідність їх захисту і забезпечення конкурентоспроможності та ефективності функціонування, наприклад, такого суб'єкту, як харчова промисловість.

Так, в частині класифікації реструктуризації за радикальністю проведення або способами здійснення, якщо враховувати радикальність проведення, то між реінжинірингом і адаптацією, як досить «м'якими» коригуваннями поточної діяльності об'єкту дослідження, викликані впливом мінливих умов ринку, і санацією та реорганізацією діяльності, відсутній ще один її структурний компонент, що характеризує реакцію об'єкту на різку зміну умов зовнішнього середовища і значно впливає на ефективність і конкурентоспроможність діяльності, але який не несе таких радикальних заходів, як реорганізація діяльності і не завжди вимагає її санації. Тому, за ознакою радикальності проведення реструктуризації, а більш точно – «за ступенем здійснення», необхідно виділяти адаптивну («м'які» коригування діяльності), кардинальну (значні зміни в діяльності під впливом різких змін зовнішнього середовища, але таких, що не призводять до радикальних заходів – реорганізації та санації) і радикальну (реорганізація або санація діяльності підприємства).

Ми вважаємо, що звичайна діяльність суб'єкта господарювання в промисловості охоплює не тільки операційну, а і фінансову, інвестиційну та іншу діяльність, від ефективності проведення яких і залежить його фінансовий результат. Тому в процесі аналізу діяльності та проведення реструктуризації промислового підприємства розглядати тільки операційну діяльність, без оцінки інших видів звичайної діяльності, не є раціональним. Дане твердження підтверджує і проведене нами дослідження ефективності діяльності і методів її оцінки на прикладі харчової промисловості Одеської області. Тому необхідно виділити таку ознаку в класифікації видів реструктуризації, як «залежно від охоплення видів діяльності суб'єктів» промисловості, відповідно до якої об'єктами реструктуризації будуть всі структурні частини діяльності суб'єкта промисловості: операційна, фінансова, інвестиційна та інша. Аналогічні міркування дозволили удосконалити класифікацію видів стратегічної реструктуризації суб'єктів господарювання (табл. 2).

При цьому доведено, що найбільш актуальними в сучасних умовах є адаптаційні напрями проведення реструктуризації як комплексу заходів протистояння негативним проявам зовнішнього середовища, забезпечення конкурентоспроможності та ефективності функціонування господарюючого суб'єкту національної економіки. Нами доведено, що адаптація – більш м'який процес пристосування до зовнішнього середовища, ніж трансформація діяльності або реорганізація й охоплює не тільки адаптивні напрями до зміни зовнішнього конкурентного середовища, але й до зміни оподаткування, грошового обігу, стандартів обліку і аудиту (наприклад, за міжнародними стандартами), інших змін у законодавстві тощо. Тому, у контексті даного дослідження, необхідно враховувати не принцип адаптивності, а саме принцип

Таблиця 2

Класифікація видів стратегічної реструктуризації суб'єктів господарювання

Стратегічна реструктуризація	Класифікаційна ознака	Види
	1. За масштабністю	– комплексна (охоплює всю діяльність підприємства) – тематична (або локальна)
	2. За ступенем здійснення	– адаптивна – кардинальна – радикальна
	3. За фазою впливу	– превентивна – наступна
	4. За періодом дії	– довгострокова – короткострокова
	5. Залежно від охоплення окремих видів діяльності суб'єктів	– операційна (основна або інша) – фінансова – інвестиційна
	6. За змістом	– натурально-речова (не монетарна) – монетарно-фінансова
	7. За соціально орієнтованими напрямками проведення	– соціальна – соціально відповідальна
	8. За економічним станом об'єкту відповідно до фаз життєвого циклу його розвитку	– реінжиніринг – трансформація діяльності – реорганізація – санація (досудова; банкрутство)

імпаритету, як способу відповідної реакції на агресивну зміну факторів зовнішнього середовища, на якому має базуватися концепція проведення стратегічної реструктуризації суб'єктів національної економіки. Особливо це важливо для такої бюджетоутворюючої галузі, яка забезпечує продовольчу безпеку країни та соціальний захист населення, як харчова промисловість.

У третьому розділі «Наукові основи забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості» обґрунтовано, що конкурентоспроможність як економічна категорія досліджувалась вченими саме на різних рівнях функціонування суб'єктів національної економіки, та є комплексною економічною категорією, на визначення сутності якої впливає вся сукупність факторів і рівнів економічної системи.

Проведене дослідження дозволило систематизувати класифікацію рівнів конкурентоспроможності (табл. 3) залежно від ієрархії об'єкта дослідження в національній економічній системі, а також виділити рівень дослідження об'єкта конкурентоспроможності, з урахуванням функціонування суб'єктів підприємницької діяльності і рівня дослідження їх діяльності для більш системного аналізу конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки та економіки в цілому, а також управління конкурентоспроможністю. Дослідження показало, що конкурентоспроможність суб'єктів національної економіки та ефективність їх функціонування – галузей та їх підприємств і об'єднань в тому числі, має важливе значення для конкурентоспроможності національної економіки.

Тому ми можемо стверджувати, що, враховуючи особливості «парадоксу Нейсбітта», чим сильніші окремі учасники внутрішнього ринку – харчова промисловість зі всіма спектром структурних компонентів – виробників товарів, робіт і послуг, їх об'єднань та формувань, що мають високу конкурентоспроможність, тим

Таблиця 3

Рівень конкурентоспроможності залежно від ієрархії об'єкта дослідження в національній економічній системі*

Рівні національної економічної системи	Рівні розміщення об'єкта дослідження в національній економічній системі	Рівень конкурентоспроможності	Рівень дослідження об'єкта конкурентоспроможності	Рівні дослідження діяльності суб'єкта підприємницької діяльності
Макрорівень	Макрорівень	Конкурентоспроможність країни	Макрорівень	Макроекономічне
Мезорівень	Мезорівень IV	Конкурентоспроможність міжрегіональних і міжгалузевих об'єднань та формувань, промислових груп, промислово-фінансових груп та ін.	Мезорівень	Мезоекономічне
	Мезорівень III	Конкурентоспроможність регіону		
	Мезорівень II	Конкурентоспроможність галузі*		
	Мезорівень I	Конкурентоспроможність диверсифікованих мережних структур як добровільних об'єднань (кластери, технопарки)	Мікрорівень	
Мікрорівень	Мікрорівень II	Конкурентоспроможність підприємства		Мікрорівень
	Мікрорівень I	Конкурентоспроможність продукції		
Нанорівень	Нанорівень	Конкурентоспроможність продукції підприємств малого бізнесу	Нанорівень	Наноекономічне

* Можливе дослідження харчової промисловості в цілому в країні – на макрорівні дослідження.

вище рівень глобалізації національної економіки країни та її глобальної конкурентоспроможності, що підтверджується виявленими закономірностями та взаємозв'язком між конкурентоспроможністю національної економіки та таким важливим її суб'єктом, як харчова промисловість, її конкурентоспроможністю та ефективністю функціонування (рис 6).

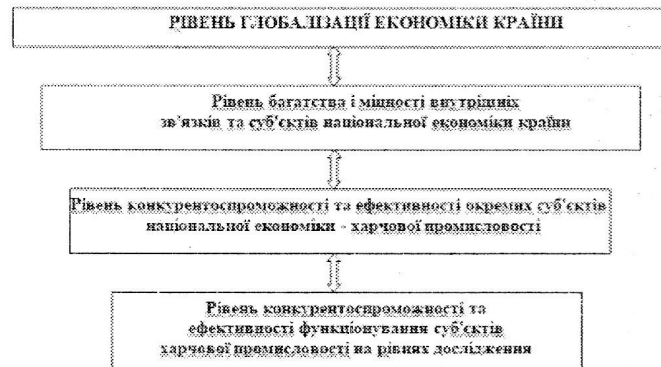

Рис. 6. Обґрунтування взаємозв'язку рівня конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів

Проведене дослідження показало, що такий методологічний підхід до виявлення взаємозв'язку рівня конкурентоспроможності національної економіки та її структурних елементів – економічних суб'єктів, який враховує особливості «парадоксу Нейсбітта» та дозволяє, залежно від рівня оцінювання конкурентоспроможності об'єкта, виділити внутрішню конкурентоспроможність країни, що охоплює дослідження діяльності на макро-, мезо-, мікро-, міні- та нано-економічних рівнях, і зовнішню конкурентоспроможність – на мега- і міжнародно-економічному рівнях дослідження. Використання такого методологічного підходу до оцінки конкурентоспроможності національної економіки та її окремих структурних елементів вимагає, на нашу думку, формування системи показників і вибору методів оцінки конкурентоспроможності. Тому нами проаналізовано підходи до класифікації методів оцінки конкурентоспроможності та доведено, що при проведенні класифікації та виборі методів дослідження конкурентоспроможності важливим фактором є саме мета, об'єкти та рівні дослідження. Доведено, що ще одним підходом щодо структурування методів оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки є їх структурна складова: є методи, які включають до себе лише один структурний компонент, як метод, а інші – комплекс методів та їх комбінацій. Тому, на нашу думку, залежно від комплексності підходу (структури обраного методу) для оцінювання конкурентоспроможності об'єктів дослідження, необхідно виділити дві їх класифікаційні групи – монометоди та поліметоди. Монометоди, на нашу думку, мають лише один метод в структурі обраного напрямку дослідження, а не базуються саме на одному об'єкті дослідження, більшість методів складаються з одного структурного компоненту (монометоду) та враховують окрему специфіку дослідження. Однак, на наш погляд, для оцінки конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки – структурних компонентів галузі, наприклад, харчової промисловості, таких як підприємства та їх об'єднання і формування, необхідно обирати комбіновані методи, що мають системний характер – поліметоди, але не є громіздкими і важкими для розрахунку та враховують специфіку галузі.

Проведене дослідження довело необхідність аналізу методів оцінки конкурентоспроможності, які вчені рекомендують для застосування для харчової промисловості та її суб'єктів, що досліджуються. На нашу думку, для оцінювання конкурентоспроможності суб'єкта харчової промисловості на мезо-, мікро-, мініривнях дослідження для підприємств харчової промисловості великого та середнього бізнесу, та їх об'єднань і формувань необхідно застосовувати методи, які базуються на теорії ефективної конкуренції та вже були розроблені з урахуванням специфіки саме харчової промисловості та її суб'єктів, наприклад КЕФ-аналіз та ЕФК-аналіз, але вони потребують удосконалення для сучасних умов функціонування таких суб'єктів.

У четвертому розділі «Дослідження тенденцій стану та розвитку харчової промисловості України в контексті забезпечення її конкурентоспроможності» досліджено стан харчової промисловості України за 2010-2019 рр. на макрорівні – національної економіки та мезорівні – в регіональному вимірі (на прикладі Одеської області) свідчить про нестабільну тенденцію у виробництві та реалізації продукції, фінансових результатів та рентабельності операційної діяльності, експорту продукції, товарів, робіт та послуг тощо, що дозволило обґрунтувати необхідність пошуку засад забезпечення конкурентоспроможності та методу її оцінювання суб'єктів харчової промисловості на підставі виявленої стійкої тенденції «хвилеподібних стрибків» підвищення-зниження, як обсягів виробництва, так і обсягів реалізації харчових продуктів в Україні в цілому, а також тенденції зниження обсягів капітальних

інвестицій у суб'єкти харчової промисловості її південних регіонів, що може призвести до суттєвого зниження продовольчої безпеки країни.

Дослідження показало, що необхідність такого вибору методу оцінювання конкурентоспроможності харчової промисловості на макро- та мезорівнях дослідження враховує саме стратегічний напрям дослідження та можливість не тільки вибору напрямів забезпечення конкурентоспроможності, а скоріше, її розвитку та зміни діяльності на нові, перспективні та прибуткові. Нами запропоновано використання методичного підходу на основі стратегічного аналізу, що розроблено консультативною фірмою McKinsey і компанією General Electric (GE) (матричний метод), який базується на оцінці довгострокової привабливості галузі і конкурентної позиції напрямку діяльності та побудові матриці та комплексу величин, але він потребує адаптації саме для харчової промисловості. Для оцінювання галузі необхідно враховувати саме повний цикл – від виробництва сировини до переробки та реалізації продукції, а для харчової промисловості, як галузі, враховуючи особливості регіону, для проведення такого стратегічного аналізу необхідно врахувати діяльність саме агропромислового комплексу: вирощування зерна; вирощування плодів та ягід; вирощування худоби; виробництво м'яса та м'ясних продуктів; перероблення та консервування фруктів і овочів; виробництво олії та тваринних жирів; виробництво молочних продуктів; виробництво продуктів борошномельно-круп'яної промисловості; виробництво хліба та хлібобулочних виробів; виробництво виноградних вин.

Проведений аналіз показав, що одним з показників, що впливає на привабливість галузі, є стан та рівень конкуренції, яку доцільно оцінювати за допомогою Індексу Харфіндаля-Хіршмана (IHX), який розраховується як сума квадратів часток ринку всіх гравців. Чинниками, що впливають на рівень конкурентоспроможності на даному сегменті, на нашу думку, є: відносна частка ринку (відношення виробництва у межах Одеської області відносно найбільшої іншої області); динаміка частки ринку; відсоток експорту у загальному обсязі виробництва, рівень рентабельності у галузі. Відповідно до основного завдання даного дослідження, одним з основних чинників є відносна частка ринку, яку доцільно розраховувати як відношення частки ринку, що займає Одеська область відносно до частки ринку найбільшої області за обсягами виробництва даного продукту. Позитивна динаміка частки ринку свідчить про посилення конкурентних позицій, тому значення зростання частки ринку у межах від 0,5 до 1,5 відсоткових пункту відповідає середньому рівню.

В сучасних умовах експорт продукції є досить важливим чинником розвитку, тому, чим більше рівень експорту у загальному виробництві, тим вище рівень конкурентної позиції. Прибутковість будь-якого бізнесу підтверджує його конкурентоздатність, тому, як показало дослідження, можливо визначити середній рівень відповідним до 3-5% рентабельності.

Таким чином, на базі статистичних даних за період 2016-2018 рр., було розраховано ці показники, оцінено за розробленою шкалою та побудовано матрицю McKinsey (рис. 7).

Проведене дослідження виявило найбільш перспективні, з точки зору привабливості та конкурентних позицій, для суб'єктів харчової промисловості Одеської області напрями діяльності: виробництво олії та виноградних вин; вирощування зерна, плодів та ягід; переробка та консервування фруктів і овочів при високому рівні привабливості, що свідчить про доцільність спрямування інвестицій у

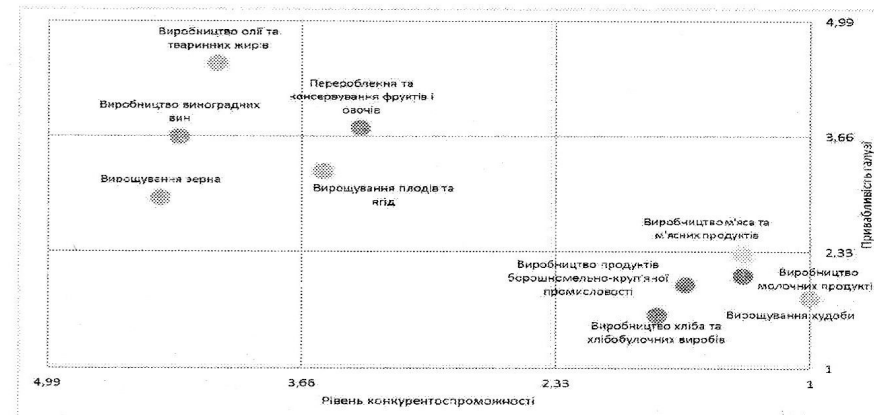

Рис. 7. Матриця McKinsey, розрахована для оцінки конкурентоспроможності харчової промисловості Одеської області

цей напрямок. Такий аналіз конкурентоспроможності харчової промисловості за запропонованим нами методичним підходом (як на мезорівні дослідження, так і на макrorівні) можливо проводити за іншими областями та в цілому на рівні національної економіки.

У п'ятому розділі «Методологічні засади персистентної трансформації харчової промисловості України» обґрунтовано методологічний підхід до формування концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України, заснований на врахуванні різних форм впливу глобалізаційних процесів та гіпотезі про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та ефективності функціонування через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету.

У роботі доведено необхідність виділення нового виду реструктуризації харчової промисловості та її суб'єктів, який являє собою трансформацію всіх суб'єктів (на мезо-, мікро-, міні- та нанорівнях дослідження) на основі застосування системи механізмів (економічних та організаційних), що дозволяють забезпечувати і підвищувати ефективність діяльності і конкурентоспроможність суб'єктів національної економіки, відповідно до змін зовнішнього середовища і виробленої стратегії їх розвитку. У контексті проведеного дослідження, імпаритетна реструктуризація харчової промисловості та її суб'єктів, за формою проведення, є стратегічною, за ступенем здійснення (за радикальністю її проведення) – кардинальною, за економічним станом об'єкту відповідно до фаз життєвого циклу його розвитку – представляє собою трансформацію діяльності галузі та її суб'єктів, за фазою впливу – може бути як превентивною, так і наступною, а також носить соціально орієнтований характер напрямами її проведення. Імпаритетна реструктуризація харчової промисловості, у сформованих умовах господарювання її суб'єктів, спрямована на жорстку, помірну та м'яку їх трансформацію: формування інтегрованих формувань вертикального типу, які в сучасних умовах мають більш високу стійкість до «виживання» на внутрішньому ринку і забезпечення конкурентоспроможності та можливості ефективності їх діяльності і подальшого

розвитку, перспективи виходу і здатності до активної конкуренції на міжнародних ринках (холдинги – жорстка трансформація діяльності, кластерні формування та асоціації – помірна трансформація діяльності, здійснення діяльності підприємств на основі інших підходів та видів аутсорсингу – м'яка трансформація діяльності). Жорстка трансформація суб'єктів харчової промисловості сприяє формуванню в країні власних українських транснаціональних структур, розробка стратегії створення яких може базуватися на використанні зарубіжного досвіду розвитку та формування транснаціональних структур Китаю, Індії, Індонезії, Мексики, Венесуели та інших країн. Цей досвід доводить, що національний капітал може чинити опір ТНК і гідно конкурувати тільки у разі його структуризації в сильні промислові, фінансово-промислові та інші утворення, що підтвердили наші попередні дослідження.

Для характеристики сутності імпаритетної реструктуризації харчової промисловості обґрунтовано принципи, фактори як її рушійні сили, цілі, суб'єкти, об'єкти, механізми та інструменти її проведення. Структура концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України, заснованої на врахуванні впливу глобалізаційних процесів та гіпотезі про необхідність персистентної трансформації через механізм застосування імпаритетної реструктуризації, наведена на рис. 8.

Всю сукупність об'єктів імпаритетної реструктуризації можна об'єднати в такі групи: харчова промисловість, суб'єкти харчової промисловості: підприємства, їх об'єднання та формування, діяльність суб'єктів харчової промисловості та її види, процеси, структурні підрозділи, технології; персонал, продукція (роботи, послуги) тощо. Таким чином, проведене дослідження дозволило обґрунтувати об'єктивну необхідність проведення реструктуризації харчової промисловості і виділити такий актуальний її вид як імпаритетну, що дозволяє обґрунтувати методику її проведення, яка складається з оцінки персистентності діяльності та оцінки ступеня трансформації суб'єктів харчової промисловості. Тому об'єктивним є виділення нових категорій: «персистентність діяльності суб'єктів харчової промисловості», яка відображає ступінь економічної стійкості харчової промисловості та її суб'єктів як об'єкту дослідження до впливу факторів зовнішнього середовища та достатній рівень ефективності його функціонування і конкурентоспроможності; «персистентна трансформація суб'єктів харчової промисловості», яка розуміється як м'яка, помірна або жорстка трансформація власної діяльності суб'єктів харчової промисловості, проведена на основі аналізу персистентності їх діяльності та критеріальної оцінки і спрямована на формування інтегрованих формувань та об'єднань суб'єктів, які в сучасних умовах мають більш високу стійкість до «виживання» на внутрішньому ринку і можливість забезпечення конкурентоспроможності та підвищення ефективності власної діяльності і подальшого розвитку, а, отже, здатності до активної конкуренції на міжнародних ринках.

В роботі автором обґрунтовано, що для аналізу персистентності діяльності необхідно застосувати методи, що дозволять оцінити ефективність функціонування та конкурентоспроможність харчової промисловості та її суб'єктів за окремими рівнями дослідження на підставі застосування інструментів аналізу:

– метод стратегічного аналізу McKinsey на макро- та мезорівнях дослідження для галузі в цілому (регіональний та національний рівні дослідження), який обґрунтовано, сформовано та розраховано для харчової промисловості на прикладі даних Одеської області в регіональному вимірі, сформовано шкалу оцінювання та напрями розвитку оцінювання та напрями розвитку;

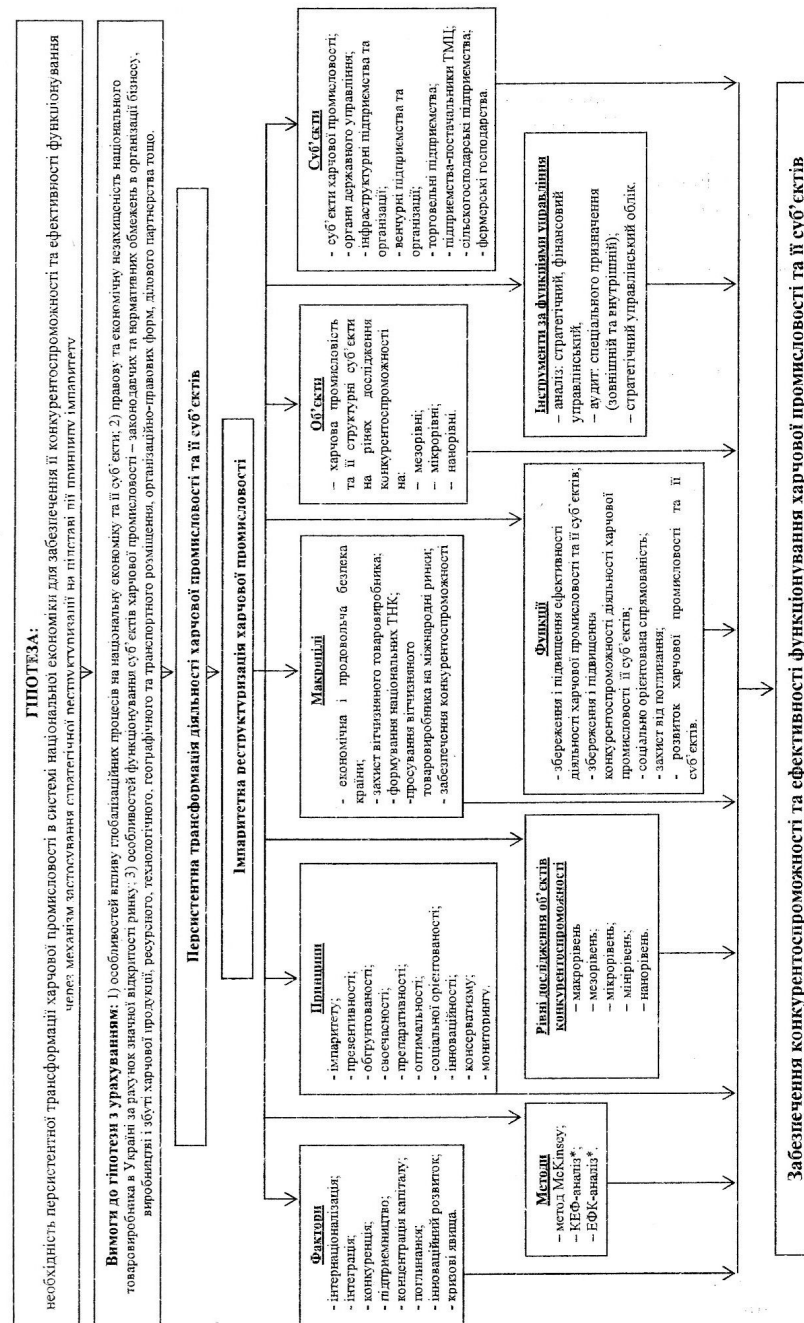

Рис. 8. Структура концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України

– на мезо-, мікро-, мінірівнях дослідження суб'єктів харчової промисловості (великий та середній бізнес) – КЕФ-аналіз, який потребує вдосконалення та включення до системи аналізу ефективності функціонування запропонованого методичного підходу до оцінки результативності їх діяльності за фінансовою складовою, а не тільки фінансових результатів за абсолютними показниками за видами діяльності;

– на нанорівні дослідження суб'єктів харчової промисловості (малий бізнес) – ЕФК-аналіз, який також потребує вдосконалення та включення в систему аналізу;

– ефективності функціонування запропонований методичний підхід до оцінки результативності їх операційної діяльності за фінансовою складовою (рис. 9).

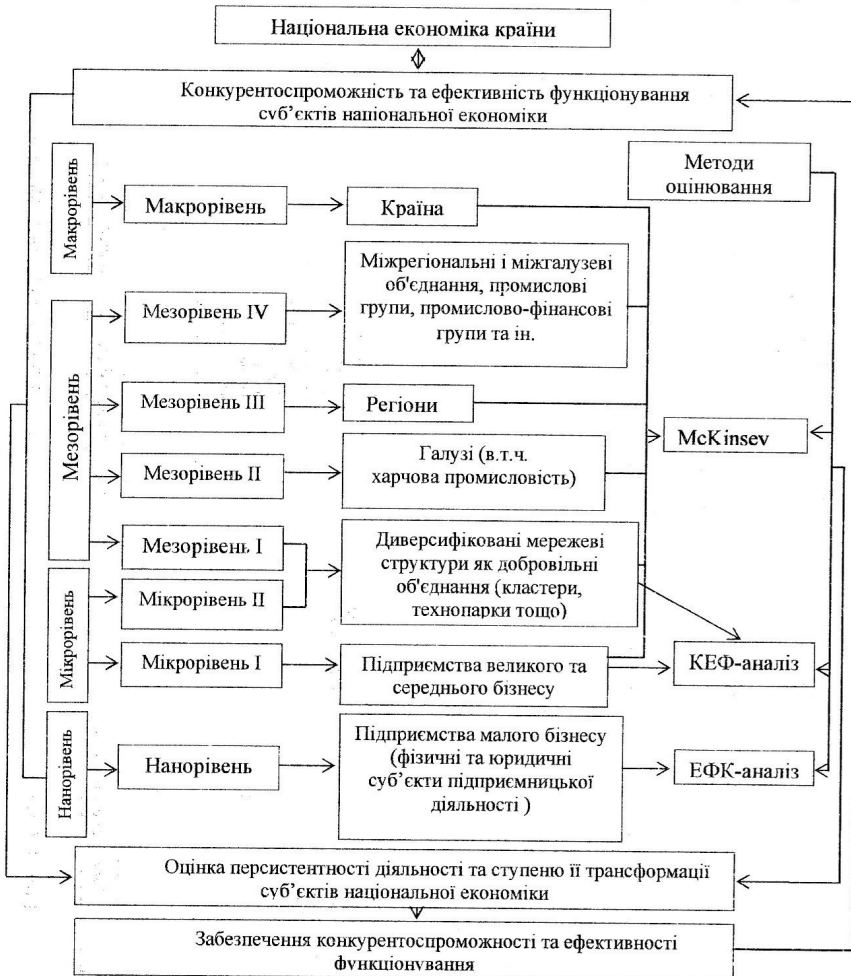

Рис. 9. Підхід до проведення персистентної трансформації харчової промисловості в системі забезпечення її конкурентоспроможності

Запропоновано методичний підхід до аналізу результативності діяльності суб'єктів харчової промисловості за фінансовою складовою в системі аналізу оцінки персистентності їх діяльності для поліпшення методів аналізу конкурентоспроможності для суб'єктів харчової промисловості (на мезо-, мікро- і мінірівнях дослідження КЕФ-аналіз, на нанорівні дослідження – ЕФК-аналіз), який базується на комплексному підході й охоплює два напрями: 1) аналіз фінансових результатів за абсолютними та відносними показниками; 2) аналіз власного капіталу за абсолютними та відносними показниками.

В роботі удосконалено класифікацію методів оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості для оцінки ступеню персистентної трансформації, яка відрізняється від існуючих введенням нової ознаки – за рівнем та комплексністю дослідження об'єкта конкурентоспроможності, який відповідають три групи методів (мезо-, мікро- та міні-, нано- рівнів) (табл. 5).

Таблиця 5

Методи та рівні оцінювання персистентної трансформації харчової промисловості в системі забезпечення її конкурентоспроможності

Об'єкт оцінювання	Метод оцінювання	Комплексність підходу оцінювання	Результат, шкала оцінювання	Рівень дослідження
1. Харчова промисловість, в т.ч. за регіональним рівнем дослідження	Метод стратегічного аналізу McKinsey	Монометод	Отримано експертним шляхом, передбачає визначення стратегічного розвитку перспективних напрямів	Макрорівень, Мезорівень
2. Суб'єкти харчової промисловості: підприємства та їх об'єднання і формування (великий та середній бізнес)	Метод на основі теорії ефективної конкуренції – КЕФ-аналіз	Поліметод	Отримано експертним шляхом, передбачає зростання загального показника конкурентоспроможності об'єкта дослідження	Мезорівень, Мікрорівень, Мінірівень
3. Суб'єкти харчової промисловості: підприємства малого бізнесу	Метод на основі теорії ефективної конкуренції – ЕФК-аналіз	Поліметод	Отримано експертним шляхом, передбачає зростання загального показника конкурентоспроможності об'єкта дослідження	Нанорівень

В роботі обґрунтовано та доведено, що інструментами проведення імпаритетної реструктуризації, які складаються з її організаційних та економічних механізмів, є аудит спеціального призначення (внутрішній і зовнішній), аналіз (стратегічний, фінансовий, управлінський), стратегічний управлінський облік, які є оптимальними інструментами її проведення, тому що охоплюють такі функції управління, як планування, аналіз, облік і контроль, а також моніторинг для спостереження результативності проведення імпаритетної реструктуризації.

Для проведення імпаритетної реструктуризації, оцінки персистентності діяльності харчової промисловості та її суб'єктів для їх персистентної трансформації,

необхідно розрізняти методи для здійснення, аналізу і контролю та методи, що є основою системи дослідження. Дані інструменти базуються на наступних функціях управління: основних – аналіз, планування, облік та контроль; часткових – моніторинг – для спостереження, виявлення впливу факторів зовнішнього середовища на об'єкт дослідження та оцінки результативності персистентної трансформації.

Для суб'єктів харчової промисловості малого бізнесу, при відсутності джерел фінансування додаткового управлінського персоналу, таким інструментом може бути зовнішній аудит (аудит спеціального призначення – аудит ефективності), який виконується на замовлення аудиторською фірмою за запропонованим нами підходом до проведення оцінки персистентної трансформації. Для проведення імпаритетної реструктуризації, оцінки персистентності діяльності харчової промисловості та її суб'єктів для їх персистентної трансформації, необхідно розрізняти методи для здійснення, аналізу і контролю та методи, що є основою системи дослідження. Дані інструменти базуються на наступних функціях управління: основних – аналіз, планування, облік та контроль; часткових – моніторинг – для спостереження, виявлення впливу факторів зовнішнього середовища на об'єкт дослідження та оцінки результативності персистентної трансформації. Для суб'єктів харчової промисловості малого бізнесу, при відсутності джерел фінансування додаткового управлінського персоналу, таким інструментом може бути зовнішній аудит (аудит спеціального призначення – аудит ефективності), який виконується на замовлення аудиторською фірмою за запропонованим нами підходом до проведення оцінки персистентної трансформації.

Ще одним важливим аспектом дослідження, що доведено роботі, є оцінювання ефективності функціонування та конкурентоспроможності, як власної діяльності харчової промисловості та її суб'єктів, її персистентної трансформації для забезпечення конкурентоспроможності, так і результативності вже проведеної м'якої, помірної або жорсткої персистентної трансформації діяльності таких суб'єктів національної економіки, яка вже стала не власною, а інтегрованою або об'єднаною діяльністю. Визначення доходів майбутніх періодів в результаті об'єднання декількох суб'єктів є складним процесом, особливо, в умовах зміни зовнішнього середовища їх функціонування, та має базуватися на методах, які використовують для оцінки інвестиційних проєктів, але й оцінювання ефективності власної діяльності суб'єкту після об'єднання в агропромислове формування та ефективність самого об'єднання є дуже важливим. Тому проведений моніторинг діяльності харчової промисловості та її суб'єктів та аналіз праць вчених дозволив нам сформувати систему показників для такого оцінювання власної та об'єднаної діяльності даних суб'єктів, що базується на принципі транспарентності та враховує ефективність та доцільність проведеної персистентної трансформації.

ВИСНОВКИ:

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення науково-прикладної проблеми, що полягає у формуванні теоретико-методологічних основ, методичних положень та практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації. Всі поставлені задачі розв'язано та сформульовано такі основні висновки:

1. На основі узагальнення теоретичного матеріалу і дослідження в історичному аспекті генезису поняття «глобалізація» як процесу розвитку людського суспільства, який розглядається авторами в науковій і політичній літературі, даних стану та розвитку національних економік країн, автором визначено глобалізацію, як процес закономірних, об'єктивних і еволюційних змін всіх сфер розвитку людського суспільства, що представляє собою сукупність взаємопов'язаних процесів, характеризується певною спрямованістю і має відповідні складові (суб'єкти, об'єкти, форми, рушійні сили, наслідки тощо). Виявлено взаємозв'язок між складовими процесу глобалізації, на підставі чого визначено сутність поняття «глобалізаційні процеси», «глобальні процеси», «процеси глобалізації», обґрунтовано теоретичний підхід до виявлення форм впливу глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність економіки України в цілому та її суб'єктів, заснований на виявленні напрямку розвитку процесу глобалізації та структуризації його складових (політичні, демографічні, соціальні, культурні, економічні, інформаційні, технологічні, екологічні тощо), які впливають на формування певних форм глобалізації (економічної, екологічної, політичної, соціально-культурної) і виділяються з метою їх дослідження. При цьому виявлено, що саме вплив економічних глобалізаційних процесів на економіку та її конкурентоспроможність є домінуючим.

2. З метою розвитку теоретичного підґрунтя захисту національної економіки та її економічних суб'єктів від всього спектру впливу глобалізаційних процесів, обґрунтовано, на підставі семантичного аналізу, уточнення сутність поняття: «економічна трансформація національної економіки та її господарюючих суб'єктів» (яке розуміється як один із структурних компонентів реструктуризації, що являє собою процес, спрямований на збереження конкурентоспроможності й ефективності діяльності всіх суб'єктів національної економіки, забезпечення формування конкурентних переваг і подальшого ефективного розвитку без радикальних форм перетворення, та значно впливає на напрямки позитивного й ефективного розвитку або відповідні зміни діяльності).

3. Узагальнення теоретичного матеріалу показало, що немає єдиного підходу до вибору механізму реструктуризації суб'єктів національної економіки, але за останні десятиріччя актуальними її напрямками стало проведення адаптаційної, організаційно-управлінської, фінансової реструктуризації, реструктуризації в системі антикризового управління. Дослідження теоретичних аспектів проведення реструктуризації та практичних аспектів діяльності харчової промисловості й її суб'єктів, дозволило стверджувати, що стабільний економічний стан промислових підприємств та їх формувань і об'єднань, як і галузі в цілому, вимагає збереження і використання таких компонентів реструктуризації, як реінжиніринг і адаптація, а кризовий та передкризовий стани (залежно від ступеня негативності змін) – санації і реорганізації. Тому, автором доповнено класифікацію видів стратегічної реструктуризації новими ознаками (за охопленням окремих видів діяльності суб'єктів, за соціально орієнтованими напрямками проведення, за економічним станом об'єкту відповідно до фаз життєвого циклу його розвитку) та з додаванням нових видів у межах існуючих ознак (радикальна реструктуризація та трансформація діяльності).

4. Обґрунтовано, що конкурентоспроможність є комплексною економічною категорією, на визначення сутності якої впливає вся сукупність факторів і рівнів економічної системи, що в контексті даного дослідження дозволило систематизувати класифікацію рівнів конкурентоспроможності залежно від ієрархії об'єкта дослідження в національній економічній системі, а також виділити рівень

дослідження об'єкта конкурентоспроможності, з урахуванням функціонування суб'єктів підприємницької діяльності і рівня дослідження їх діяльності для більш системного аналізу конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки та економіки в цілому, а також управління конкурентоспроможністю: нанорівень – конкурентоспроможність продукції та таких суб'єктів національної економіки, як підприємств малого бізнесу; два мікрорівні – конкурентоспроможність продукції і конкурентоспроможність підприємства (мікрорівень I) – середній та великий бізнес як структурні елементи галузей національної економіки, що представляють мінірівень (другий рівень дослідження конкурентоспроможності), а також конкурентоспроможність диверсифікованих мережевих структур як добровільних об'єднань (кластери, технопарки тощо) (мікрорівень II), що відображає мікрорівень (третій рівень дослідження конкурентоспроможності); конкурентоспроможність кластерних структур, промислових формувань (холдингів) як інструмент захисту вітчизняного товаровиробника і збереження ефективності його діяльності і конкурентоспроможності, пропонується виділити окремим базовим елементом в даному структуруванні, що сприяє подальшій диверсифікації та є базою формування галузевих, міжгалузевих, регіональних та міжрегіональних об'єднань та національних і транснаціональних структур, що вимагає виділення окремого (третього) рівня дослідження конкурентоспроможності, який представляє собою, як мікрорівень II, так і мезорівень I розміщення об'єкта дослідження в національній економічній системі, а також вивчення таких структурних об'єднань як єдиної системи та ділового функціонування кожного її елемента; чотири мезорівні, що відображають мезорівень дослідження об'єкта конкурентоспроможності з виділенням конкурентоспроможності галузі, конкурентоспроможності регіону, а також конкурентоспроможності міжрегіональних і міжгалузевих об'єднань та формувань, промислових груп, фінансово-промислових груп тощо; макрорівень – конкурентоспроможність країни, що відображає макрорівень (п'ятий рівень) дослідження об'єкта конкурентоспроможності. На даному рівні, на нашу думку, можливе дослідження харчової промисловості в цілому в країні: проведення її стратегічного аналізу та визначення перспективних напрямів розвитку.

5. На підставі проведених досліджень доведено, що при проведенні класифікації та виборі методів дослідження конкурентоспроможності важливим є не тільки мета, об'єкти, але й рівні дослідження об'єкту та структурні компоненти обраного методу дослідження. Проведене дослідження, яке враховує різні підходи до структурування методів оцінювання конкурентоспроможності, залежно від комплексності підходу (структури обраного методу), для оцінювання конкурентоспроможності харчової промисловості та її суб'єктів дозволило обґрунтувати методологічний підхід до оцінки її конкурентоспроможності, який базується на встановленні відповідності рівня конкурентоспроможності суб'єкта національної економіки (макро-, мезо-, міні-, мікро- та нано-) та структури методу дослідження, з класифікацією таких методів на монометоди (мають лише один метод в структурі обраного напрямку дослідження, а не базуються саме на одному об'єкті дослідження) та поліметоди (комбіновані комплексні методи, що мають системний характер та декілька структурних компонентів, що дозволяють оцінювати не тільки конкурентоспроможність, але й ефективність функціонування, змінювати їх складові для проведення якісного дослідження та враховують специфіку галузі).

6. Дослідження показало, що на зміст поняття «конкуренція», істотно впливає процес глобалізації, коли саме країни або регіони створюють середовище, яке сприяє або не сприяє конкурентоспроможності таких суб'єктів національної економіки, отже,

конкурують саме суб'єкти, а не країни або регіони, а конкурентоспроможність суб'єктів національної економіки – галузей, підприємств, їх формувань та об'єднань в тому числі, та ефективність їх функціонування, має важливе значення для конкурентоспроможності національної економіки. Ці міркування дозволяють автору стверджувати, що, враховуючи особливості «парадоксу Нейсбітта», чим сильніші окремі учасники внутрішнього ринку – харчова промисловість зі всім спектром структурних компонентів (виробників товарів, робіт і послуг, їх об'єднань та формувань, що мають високу конкурентоспроможність), тим вище рівень багатства і міцності внутрішніх зв'язків суспільства конкретної країни і, відповідно, глобалізації національної економіки країни та її глобальної конкурентоспроможності. Це твердження підтверджується виявленими закономірностями та взаємозв'язком між конкурентоспроможністю національної економіки та такого важливого її суб'єкту, як харчова промисловість та дозволило залежно від рівня оцінювання рівня конкурентоспроможності об'єкту, виділити внутрішню конкурентоспроможність країни, що охоплює дослідження їх діяльності на макро-, мезо-, мікро-, міні- та наноекономічних рівнях, і зовнішню конкурентоспроможність – на мега- і міжнародно-економічному рівнях дослідження.

7. Автором, на підставі дослідження стану харчової промисловості України за 2010-2019 рр. на макрорівні (рівні національної економіки) та мезорівні (у регіональному вимірі, на прикладі Одеської області), виявлено стійку тенденцію «хвилеподібних стрибків» підвищення-зниження, як обсягів виробництва, так і обсягів реалізації харчових продуктів в Україні в цілому, а також тенденції зниження обсягів капітальних інвестицій у суб'єкти харчової промисловості південних регіонів, що може призвести до суттєвого зниження продовольчої безпеки країни, що обґрунтовує нагальну необхідність формування теоретико-методологічних засад підвищення конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості України. Доведено, що використання методу стратегічного аналізу McKinsey є оптимальним для оцінювання харчової промисловості на макро-та мезорівнях дослідження, тому що враховує саме повний цикл виробництва (від сировини до переробки та реалізації продукції) та особливості регіонів. З метою реалізації такого підходу, виявлено: систему чинників, що впливають на рівень довгострокової привабливості галузі за регіонами (областями) та рівень конкуренції, тенденції до монополізації ринку, тенденції місткості ринку у межах області; сформована система показників та шкала оцінювання чинників для харчової промисловості та визначення економічної трансформації галузі на відповідному рівні дослідження. На основі баз статистичних даних за період дослідження розраховано показники за визначеними вище чинниками та проведено (згідно до розробленого методичного підходу) оцінку конкурентоспроможності харчової промисловості на мезорівні дослідження. Проведене дослідження дозволило виявити найбільш перспективні види діяльності (з точки зору привабливості та конкурентних позицій) для суб'єктів харчової промисловості Одеської області, але даний методичний підхід може бути застосований також для проведення стратегічного аналізу та визначення конкурентоспроможності та напрямів розвитку суб'єктів харчової промисловості інших регіонів та національної економіки в цілому.

8. Автором виділено принцип «імпаритету» (нерівності), який покладено в основу обґрунтованого методологічного підходу до формування концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України, заснованого на врахуванні різних форм впливу глобалізаційних процесів та гіпотези про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі

національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та ефективності функціонування через механізм застосування стратегічної реструктуризації та розробленої системи критеріальної оцінки такої трансформації.

9. Проведене дослідження дозволило автору довести необхідність виділення нового виду реструктуризації харчової промисловості та її суб'єктів – імпаритетної реструктуризації, яка являє собою трансформацію всіх суб'єктів харчової промисловості (на мезо-, мікро-, міні- та нанорівнях дослідження) на основі застосування системи механізмів (економічних та організаційних), що дозволяють забезпечувати і підвищувати ефективність діяльності і конкурентоспроможність суб'єктів національної економіки, відповідно до змін зовнішнього середовища і виробленої стратегії їх розвитку. У контексті проведеного дослідження, імпаритетна реструктуризація харчової промисловості та її суб'єктів, за формою проведення, є стратегічною, за ступенем здійснення (за радикальністю її проведення) – кардинальною, за економічним станом об'єкту відповідно до фаз життєвого циклу його розвитку – представляє собою трансформацію діяльності галузі та її суб'єктів, за фазою впливу – може бути як превентивною, так і наступною, а також носить соціально орієнтований характер за соціально орієнтованими напрямками її проведення.

10. Проведене дослідження в контексті необхідності забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на основі застосування економічних та організаційних механізмів проведення імпаритетної реструктуризації з метою трансформації діяльності її суб'єктів, потребує введення до понятійно-категоріального апарату теорії національної економіки нових категорій: «персистентність діяльності суб'єктів харчової промисловості», яка відображає ступінь економічної стійкості харчової промисловості та її суб'єктів як об'єкту дослідження до впливу факторів зовнішнього середовища та достатній рівень ефективності його функціонування і конкурентоспроможності; «персистентна трансформація суб'єктів харчової промисловості», яка розуміється як м'яка, помірна або жорстка трансформація власної діяльності суб'єктів харчової промисловості, проведена на основі аналізу персистентності їх діяльності та критеріальної оцінки і спрямована на формування інтегрованих формувань та об'єднань суб'єктів, які в сучасних умовах мають більш високу стійкість до «виживання» на внутрішньому ринку і можливість забезпечення конкурентоспроможності та підвищення ефективності власної діяльності і подальшого розвитку, а, отже, здатності до активної конкуренції на міжнародних ринках. Доведено, що визначення персистентності діяльності дозволяє виділити взаємозв'язок між ефективністю діяльності суб'єкта національної економіки, наприклад, харчової промисловості, та його конкурентоспроможності, що й є необхідним при проведенні оцінки конкурентоспроможності, вибору методів такого оцінювання, використання методів, що базуються на теорії ефективної конкуренції.

11. Автором доведено, що для персистентної трансформації, залежно від рівня оцінювання та комплексності дослідження суб'єктів харчової промисловості в системі забезпечення їх конкурентоспроможності, потрібно удосконалити класифікацію методів оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості, шляхом введення нової ознаки – за рівнем дослідження об'єкту конкурентоспроможності (мезо-, мікро- та міні-, нанорівнів) та комплексністю дослідження об'єкта конкурентоспроможності (запропоновані моно- та поліметоди дослідження конкурентоспроможності), якій відповідають три групи методів оцінювання: метод стратегічного аналізу McKinsey на макро- та мезорівнях

дослідження для галузі в цілому (регіональний та національний рівні дослідження); на мезо-, мікро-, мінірівнях дослідження суб'єктів харчової промисловості (великий та середній бізнес) – КЕФ-аналіз, який змінено під сучасні умови функціонування суб'єктів харчової промисловості; на нанорівні дослідження суб'єктів харчової промисловості (малий бізнес) – ЕФК-аналіз, який також отримав відповідних змін.

12. Доведено, що для проведення оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості великого, середнього та малого бізнесу доцільно застосовувати методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки, який базується на теорії ефективної конкуренції та врахуванні ієрархії рівнів дослідження об'єкту конкурентоспроможності (мезо-, мікро, міні- та нано-), а також потребує додавання до таких методичних підходів оцінювання конкурентоспроможності, як КЕФ-аналіз та ЕФК-аналіз. З іншого боку, доведено доцільність додавання до даних методів оцінювання конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості методичного підходу до оцінки результативності діяльності суб'єктів харчової промисловості за фінансовою складовою та виключення з їх структури – аналізу фінансових результатів за видами діяльності.

13. Запропоновано методичний підхід до аналізу результативності діяльності суб'єктів харчової промисловості за фінансовою складовою в системі аналізу оцінки персистентності їх діяльності для поліпшення методів аналізу конкурентоспроможності для суб'єктів харчової промисловості, який відрізняється дослідженням фінансової складової на мезо-, мікро- та нано- рівнях дослідження їх конкурентоспроможності, а не на аналізі фінансових результатів за видами діяльності, та базується на комплексному підході й охоплює два напрями: 1) аналіз фінансових результатів за абсолютними та відносними показниками (загальна оцінка фінансового результату діяльності; аналіз фінансового результату від окремих видів діяльності (операційної (основної та іншої), фінансової, інвестиційної, іншої діяльності); аналіз відносних показників, що характеризують фінансовий результат діяльності (аналіз рентабельності продукції, аналіз рентабельності виробництва, факторний аналіз формування фінансових результатів діяльності за активною моделлю, аналіз рентабельності окремих видів діяльності); 2) аналіз власного капіталу за абсолютними та відносними показниками (аналіз: складу, структури та динаміки власного капіталу; аналіз рентабельності капіталу (рентабельність капіталу, рентабельність основного капіталу, рентабельність оборотного капіталу, рентабельність власного оборотного капіталу); аналіз фінансової стійкості за частковими показниками (коефіцієнт автономії (Кавт), коефіцієнт співвідношення залучених та власних коштів (Кф), наявність власних оборотних коштів (ОК вл), коефіцієнт маневреності власного капіталу (Кман), коефіцієнт забезпеченості оборотних коштів власними оборотними коштами (Кз)); аналіз показників власного капіталу суб'єкту харчової промисловості (коефіцієнт захисту власного капіталу (КЗВК), коефіцієнт ризику власного капіталу (КРВК), коефіцієнт захисту зареєстрованого капіталу (КЗЗК), коефіцієнт розвитку суб'єкту (КРП), рентабельність власного капіталу (РВК), оборотність власного капіталу (ОВК)).

14. У роботі доведено, що, для проведення оцінки персистентності діяльності та персистентної трансформації харчової промисловості та її суб'єктів, необхідно застосовувати такі інструменти: на макро- та мезорівні дослідження об'єктів конкурентоспроможності (харчова промисловість) – метод стратегічного аналізу; на мезо-, міні-, мікро-, нанорівнях дослідження об'єктів конкурентоспроможності (суб'єкти харчової промисловості) – методи, засновані на теорії ефективної

конкуренції. Для забезпечення функціонування механізму імпаритетної реструктуризації та контролю за її проведенням в системі управління нею необхідно застосовувати наступні інструменти для здійснення персистентної трансформації харчової промисловості в системі забезпечення її конкурентоспроможності: на макро- та мезорівні дослідження об'єктів конкурентоспроможності (харчова промисловість) – зовнішній аудит (аудит спеціального призначення – аудит ефективності); на мезо-, міні-, мікро-, нанорівнях дослідження об'єктів конкурентоспроможності (суб'єкти харчової промисловості) – зовнішній аудит (аудит спеціального призначення – аудит ефективності), внутрішній аудит; стратегічний управлінський облік.

15. Проведене дослідження свідчить про важливість оцінювання ефективності функціонування та конкурентоспроможності, як власної діяльності харчової промисловості та її суб'єктів, так і результативності їх діяльності після проведеної персистентної трансформації, яка вже стала не власною, а об'єднаною діяльністю. Автором запропоновано систему показників для такого оцінювання власної та об'єднаної діяльності даних суб'єктів, що базується на принципі транспарентності та враховує ефективність та доцільність проведеної персистентної трансформації.

16. Таким чином, в роботі верифіковано гіпотезу про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та ефективності функціонування через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, розділи в монографіях:

1. Купріна Н.М. Забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України: теорія і практика: монографія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», Одеса. 2019. 304 с.
2. Купріна Н.М. Трансформация деятельности предприятий пищевой промышленности Украины в контексте обеспечения их экономической безопасности // Сталый розвиток та безпека агропродовольчої сфери України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / Павлов О. І., Хвестик М.А., Юрчишин В.В. та ін.; за ред. О.І. Павлова. Одеса: «Астропринт», 2012. С. 256-272. *Особистий внесок здобувача: виявлено вплив глобалізаційних процесів на національну економіку та її суб'єктів та обґрунтовано напрями забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів економіки України.*
3. Купріна Н.М. Концептуальний підхід до аналізу ефективності діяльності підприємств харчової промисловості в системі управління їх реструктуризацією // Управління фінансово-економічною безпекою підприємств харчової промисловості України: аналіз і синтез методів: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. В. В. Немченка. Одеса: Фенікс, 2013. С. 101-114. *Особистий внесок здобувача: проаналізовано складові процесу реструктуризації суб'єктів національної економіки та обґрунтовано й запропоновано введення нового компоненту – «трансформація діяльності»; проаналізовано результативність діяльності суб'єктів харчової промисловості на мікро-та мінірівнях дослідження.*
4. Купріна Н.М. Баранюк Х.О. Функціонування підприємств харчової промисловості України: стан, проблеми, розвиток // Соціо-еколого-економічний розвиток агропродовольчої сфери України в сучасних умовах та шляхи їх розв'язання: монографія / за ред. О.І. Павлова. Одеса: Астропринт, 2015. С. 106-119.

Особистий внесок здобувача: проаналізовано застосування принципу імпаритету в зарубіжних країнах в окремих галузях та видах діяльності й обґрунтовано необхідність його застосування для суб'єктів національної економіки України в механізмі забезпечення їх конкурентоспроможності.

5. Купріна Н.М. Оцінювання персистентної трансформації галузі: аспекти застосування методів на мезорівні дослідження // Науково-методичні засади оцінки бізнесу в умовах Євроінтеграції: монографія / за заг. ред. д.е.н. В.В. Немченка. Харків: Видавництво Іванченка І.С. 2019. С. 168-176. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано застосування, запропоновано та розроблено методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності на макро- та мезорівнях дослідження харчової промисловості на основі стратегічного аналізу.*

6. Купріна Н.М. Реструктуризація підприємств харчової промисловості як механізм підвищення рівня їх економічної безпеки // Проблема фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності в умовах інтеграції України і світової економіки: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. В.В. Немченка. Одеса: Фенікс, 2014. С. 25-38. *Особистий внесок здобувача: виявлено вплив негативних факторів зовнішнього середовища на національну економіку; досліджено підходи до сутності економічної трансформації національної економіки в контексті забезпечення її конкурентоспроможності.*

7. Купріна Н.М., Баранюк Х.О. Стан та регулювання ефективності функціонування підприємств малого бізнесу: актуальний аспект // Науково-методичні аспекти обліково-аналітичної системи підприємства: колективна монографія / за заг. ред. Немченка В.В. Одеса, 2016. С. 59-71, 332-336. *Особистий внесок здобувача: досліджено та обґрунтовано застосування аутсорсингу як інструменту м'якої трансформації суб'єктів національної економіки; сформовано підхід до класифікації аутсорсингу.*

8. Купріна Н.М., Васильовська К.О. Внутрішній контроль економічних загроз конкурентоспроможності бізнесу // Обліково-аналітичного забезпечення в умовах управління фінансово-економічною безпекою підприємства: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. В. В. Немченка. Одеса: Фенікс, 2015. С. 296-306. *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано використання аудиту спеціального призначення (аудиту ефективності) як інструменту в механізмі забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки, сформовано класифікацію його видів.*

Статті у наукових фахових виданнях і виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

9. Kuprina N., Volodina O., Zavatska Yu. Features of the analysis of financial results of the enterprise activities in modern conditions // Food Industry Economics. 2019. Vol.11, Issue 3. P. 40-49. doi: 10.15673/fie.v11i3.1460. (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші). *Особистий внесок здобувача: запропоновано використання методичного підходу до оцінки результативності діяльності за фінансовою складовою (комплексний аналіз фінансових результатів) для суб'єктів харчової промисловості на мезо- та мікрорівнях дослідження.*
10. Kuprina N.M. Strategic management accounting as a tool to promote competitiveness and efficiency of the activity of the enterprise / Food Industry Economics. 2017. Vol. 9. Issue 3. C.45-49 (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші).

11. Kuprina, N., Baraniuk, Kh. Activity of food industry enterprises of Odessa region: state and trends of development. Food Industry Economics. 2017. Vol. 9, Issue 4. P. 11-19. doi: 10.15673/fie.v9i4.738. (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано необхідність трансформації харчової промисловості України на регіональному вимірі на основі проведеного їх аналізу.*

12. Peculiarities of analysis of enterprise's own capital in modern conditions / Kuprina N., Markova T., Volodina O., Stupnytska M. // Food Industry Economics. 2020. Vol.12, Issue 1. P. 35-44. doi: 10.15673/fie.v12i1.1667 (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші). *Особистий внесок здобувача: запропоновано використання методичного підходу до оцінки результативності за фінансовою складовою (комплексний аналіз власного капіталу) для суб'єктів харчової промисловості на мезо-, мікро- та нанорівнях дослідження.*

13. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства: теоретичний та практичний аспект / Куприна Н.М., Шаталова А.В., Апостолов К.В., Бачинська О.В. // Економіка харчової промисловості. Одеса. 2018. Т 10. Вип. 4. С. 48-57. URL: <https://www.fie.onaft.edu.ua/uk/site/archives> (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано та проведено факторний аналіз з використанням адитивної моделі в методичному підході до оцінки результативності діяльності за фінансовою складовою для суб'єктів харчової промисловості на мезо- та мікрорівнях дослідження.*

14. Куприна Н.М. Аудит как эффективный инструмент импаритетной реструктуризации промышленных предприятий // Вісник Хмельницького національного університету (Економічні науки). Хмельницький, 2012. Т.1. №2. С. 54-57. ст. (Index Copernicus, Google Scholar).

15. Куприна Н.М. Инструменты проведения импаритетной реструктуризации предприятий пищевой промышленности // Інноваційна економіка: всеукр. наук.-виробн. журнал. 2012. №11(37). С. 58-60. (Index Copernicus, Google Scholar, Eurasian Scientific Journal Index та інші).

16. Куприна Н.М. Оценка конкурентоспособности деятельности промышленных предприятий: теоретический и практический аспекты // Економіка харчової промисловості. Одеса, 2012. № 1(13). С. 21-25. (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші).

17. Куприна Н.М. Подходы к структурированию категории «конкурентоспособность деятельности» // Економічні інновації: Проблеми та сучасні зрушення в реальному секторі економіки: Зб. наук. праць. Одеса, 2012. Вип. 47. С. 81-90. (Google Scholar).

18. Куприна Н.М. Приоритеты проведения реструктуризации промышленных предприятий в контексте сохранения их конкурентоспособности // Інноваційна економіка: всеукр. наук.-виробн. журнал. Тернопіль, 2011. №7(26). С. 78-81. (Index Copernicus, Google Scholar, Eurasian Scientific Journal Index та інші).

19. Куприна Н.М. Методологические подходы к управлению реструктуризацией предприятий пищевой промышленности Украины // Економічні інновації: Потенціал підприємництва в парадигмі сталого розвитку регіонів України: зб. наук. праць. Одеса, 2012. Вип. 51. С. 227-233. (Google Scholar).

20. Куприна Н.М. Организационно-экономический механизм проведения импаритетной реструктуризации предприятий пищевой промышленности Украины //

Інноваційна економіка: всеукр. наук.-виробн. журнал. Тернопіль, 2012. №9(26). С. 27-29. (Index Copernicus, Google Scholar, Eurasian Scientific Journal Index та інші).

21. Куприна Н.М. Реструктуризация предприятия и реинжиниринг бизнес-процессов как инструмент его конкурентоспособной деятельности // Вісник Хмельницького національного університету (Економічні науки). Хмельницький, 2011. Т.1. №5. С. 41-44. (Index Copernicus, Google Scholar).

22. Куприна Н.М. Социально-экономические аспекты импаритетной реструктуризации предприятий пищевой промышленности Украины // Вісник Хмельницького національного університету (Економічні науки). Хмельницький, 2012. Т.2. №5. С. 18-22. (Index Copernicus, Google Scholar).

23. Куприна Н.М. Сущность процесса глобализации и процессов его составляющих // Економічні інновації: зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 42. С. 102-112. (Google Scholar).

24. Куприна Н.М. Тенденции влияния глобализационных процессов на развитие и функционирование предприятий // Економічні інновації: Українське Причорномор'я в національних та міжнародних координатах розвитку: регіональний вимір: зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 43. С. 135-142. (Google Scholar).

25. Куприна Н.М., Дойчева К.С. Аудит эффективности как инструмент контроля в системе управления конкурентоспособностью и эффективностью деятельности предприятий пищевой промышленности // Економіка харчової промисловості. Одеса, 2012. № 3(15). С. 57-60. (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші). *Особистий внесок здобувача: досліджено зарубіжний досвід використання аудиту спеціального призначення в системі забезпечення конкурентоспроможності та ефективності діяльності суб'єктів господарювання.*

26. Куприна Н.М., Степанова Г.В. Реструктуризация промышленных предприятий: актуальные аспекты проведения // Економіка харчової промисловості. 2011. № 4(12). С. 20-22. (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші) *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано соціально орієнтований напрям імпаритетної реструктуризації суб'єктів харчової промисловості.*

27. Куприна Н.М. Эффективность деятельности предприятий та їх об'єднань: аналіз, моніторинг, забезпечення // Економіка харчової промисловості. 2016. №1. Т 8. С.19-26 (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші).

28. Куприна Н.М. Напрями збереження конкурентоспроможності підприємств в сучасних умовах // Економіка харчової промисловості. Одеса, 2011. № 3(11). С. 17-20. (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші).

29. Куприна Н.М., Васюковська К.О. Особливості визначення аудиторських послуг в сучасних умовах // Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2010. №34. С. 48-49. (Index Copernicus, Google Scholar, EBSCOhost, CABI та інші) *Особистий внесок здобувача: проаналізовано види аудиторських послуг в Україні та сформована їх класифікація, обґрунтовано застосування аудиту спеціального призначення в діяльності аудиторських фірм та у суб'єктів господарювання.*

30. Куприна Н.М., Васюковська К.О. Проблеми визначення конкурентоспроможності діяльності підприємства // Вісник Запорізького національного університету: Зб. наук. Праць (Економічні науки). Запоріжжя. 2011.

№2 (10). С. 52-57. (ШІІІ). *Особистий внесок здобувача: визначено результати інтеграції України в СОТ з метою визначення напрямів забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.*

31. Купріна Н.М., Рудюк І. Розвиток управлінського обліку: історичний та практичний аспект // Економіка харчової промисловості. Одеса, 2018. Т 10. Вип. 1. С. 87-95. (Index Copernicus International, Dimensions, Scilit, Google Scholar, EBSCOhost, DOAJ та інші). *Особистий внесок здобувача: досліджено та обґрунтовано застосування стратегічного управлінського обліку як інструменту забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки.*

32. Optimization of parameters of fermentolysis of the proteins in the composition of serum-protein concentrate / Kuprina N., Tkachenko N., Lanzhenko L., Skripnichenko D., Hanicheva A. // Харчова наука і технологія. Одеса. 2018. Т 4. Вип. 12. С. 18-24. (Web of Science, Google Scholar, DOAJ та інші). *Особистий внесок здобувача: обґрунтовано застосування трансформації діяльності суб'єктів окремих галузей промисловості та нових їх видів для їх розвитку та забезпечення конкурентоспроможності.*

Статті у наукових періодичних виданнях і виданнях, внесених до наукометричних баз даних інших держав:

33. Kuprina N. Efficiency of food industry functioning of Ukraine: analysis and direction of competitiveness security / Problems of Agricultural Economics // Zagadnienia Ekonomiki Rolnej. 2019. 361(4). P. 154–168. doi: 10.30858/zer/113597 URL: <http://www.zer.waw.pl/EFFICIENCY-OF-FOOD-INDUSTRY-FUNCTIONING-OF-UKRAINE-ANALYSIS-AND-DIRECTION-OF-COMPETITIVENESS,113597,0,2.html> (дата звернення: 04.09.2020 р.) (Index Copernicus, CrossRef).

34. Kuprina N., Baraniuk Kh., Vaskovska K. Competitiveness of the national economy and its subjects in modern conditions: theoretical and practical aspects of management // Periodicals of Engineering and Natural Sciences. Vol. 7, No2, P. 794-805. URL: <http://pen.ius.edu.ba/index.php/pen/article/view/563/345> (дата звернення: 20.02.2020 р.) (Scopus, DOAJ, Google Scholar). *Особистий внесок здобувача: запропоновано методологічний підхід до виявлення взаємозв'язку рівня конкурентоспроможності національної економіки та її суб'єктів, який відрізняється врахуванням «парадоксу Нейсбітта».*

35. Kuprina N.M. Klassifikatsiya vidov restrukturizatsii predpriyatiy, uchityvayushchaya spetsifiku ih sovremennogo razvitiya // Sotsialno-ekonomicheskie yavleniya i protsessyi: mezhdunarodnyy nauchno-teoreticheskiy zhurnal. 2013. №1(047). S. 107-110 (CrossRef, РИНЦ).

36. Kuprina N.M. Persistentnost deyatelnosti v sisteme upravleniya restrukturizatsiey predpriyatiy pischevoy promyshlennosti // Sotsialno-ekonomicheskie yavleniya i protsessyi: mezhdunarodnyy nauchno-teoreticheskiy zhurnal. 2013. №3(049). S. 88-92 (CrossRef, РИНЦ).

37. Kuprina N.M. Teoreticheskie i prakticheskie aspekty vliyaniya ekonomicheskoy integratsii na funktsionirovanie predpriyatiy pischevoy promyshlennosti Ukrainyi // Sotsialno-ekonomicheskie yavleniya i protsessyi: mezhdunarodnyy nauchno-teoreticheskiy zhurnal. 2013. №2(048). S. 49-53 (CrossRef, РИНЦ).

38. Kuprina N.M. Transformatsiya deyatelnosti kak strukturnyy komponent restrukturizatsii promyshlennykh predpriyatiy Ukrainyi // Sotsialno-ekonomicheskie yavleniya i protsessyi: mezhdunarodnyy nauchno-teoreticheskiy zhurnal. 2012. №11(045). S. 143-147 (CrossRef, РИНЦ).

39. Kuprina N. Persistent transformation of the subjects of the national economy as a

tool to ensure their competitiveness // Gospodarka Materialowa I Logistyka, Tom LXXI, №5, 2019, P. 388-404. URL: <http://bazekon.icm.edu.pl/bazekon/element/bwmeta1.element.ekon-element-000171576820> (дата звернення: 21.05.2020 р.) (Index Copernicus, CEJSH, PBN, BazEkon, BazTech).

Статті в інших виданнях:

40. Купріна Н.М. Импаритетная реструктуризация промышленных предприятий как инструмент их экономической безопасности // Регіональний збірник наукових праць з економіки. Донецьк: Донецький економіко-гуманітарний інститут МОНМС України; Інститут економіко-правових досліджень НАН України, 2011. Вип. 3(36). С. 226-229.

41. Купріна Н.М. Конкурентоспособность деятельности предприятия: виды и уровень // Формування ринкової економіки: збірник наук. праць II Міжнародної наук.-практ. конф. (спец. випуск «Регіональний розвиток України: проблеми та перспективи»: у 2-х ч.). Київ: КНЕУ, 2011. Ч.1. С. 564-571.

42. Купріна Н.М. Конкурентоспособность промышленных предприятий Украины: инструменты ее сохранения // Экономика Крыма: научно-практический журнал. Симферополь, 2011. №4 (37). С. 17-21.

43. Купріна Н.М. Сущность понятия «глобализация»: анализ и направление исследований // Аграрний вісник Причорномор'я (Економічні науки): зб. наук. праць. Одеса, 2011. Вип. 60. С. 93-95.

44. Купріна Н.М. Теоретико-методологические основы проведения импаритетной реструктуризации промышленных предприятий // Экономика Крыма: научно-практический журнал. Симферополь, 2011. №3 (36). С. 241-243.

Тези доповідей у матеріалах конференцій:

45. Купріна Н.М. Импаритетная реструктуризация как трансформация деятельности предприятий пищевой промышленности Украины / Н.М. Купріна // Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки країни: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 29-31.10.2012 р. Одеса: Фенікс, 2012. С. 95-97.

46. Купріна Н.М. Импаритетная реструктуризация промышленных предприятий: актуальность проведения // Механізми реалізації стратегії розвитку національної економіки: міжнародна науково-практична інтернет конференція, 20-21 жовтня 2011 р. Тернопіль, 2011. С. 223-225.

47. Купріна Н.М. К вопросу о влиянии глобализационных процессов на развитие предприятий // Формування розвитку економіки в сучасних умовах господарювання: Міжнародна Інтернет-конференція, 27-28 квітня 2011 р. Луцьк: Волинський інститут економіки та менеджменту, 2011. С. 83-85.

48. Купріна Н.М. К вопросу о влиянии процесса глобализации на развитие экономики страны и ее субъектов // Глобалізація інформаційного суспільства й інтеграційні процеси України: стан та перспективи розвитку: наук.-практ. конф., 12-13 травня 2011 р. Луганськ: ЛНУ, 2011. С. 59-64.

49. Купріна Н.М. Концептуальный подход к управлению реструктуризацией предприятий пищевой промышленности Украины // «Потенціал підприємництва в парадигмі сталого розвитку регіонів України: науково-практична конференція, 11-12.10.2012 г. Одеса: ШРЕД НАНУ, 2012. С.119-120.

50. Купріна Н.М. Анализ методов оценки персистентной трансформации пищевой промышленности в контексте обеспечения их конкурентоспособности //

Стратегия и тактика развития производственно-хозяйственных систем: сб. науч. тр. / под ред. В. В. Кириенко. Гомель: ГГТУ им. П. О. Сухого, 2019. С. 99-101.

51. Купріна Н.М. Аспекти стратегічного аналізу розвитку харчової промисловості та її трансформаційних змін // Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції, 15-16 жовтня 2019 р. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2019. С. 195-198.

52. Купріна Н.М. Власна та об'єднана діяльність підприємств: аспекти визначення ефективності // Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, 5-6 жовтня 2016 р. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2016. С. 250-255.

53. Купріна Н.М. К вопросу о реструктуризации предприятий в современных условиях // Шляхи та інструменти модернізаційного прориву економіки України: Науково-практична конференція, 20-22 жовтня 2010 р. Одеса: ІПРтаЕЕД НАН України, 2010. С. 34-35.

54. Купріна Н.М. Оцінка персистентності діяльності суб'єктів національної економіки: актуальний аспект // Збірник тез 79 наукової конференції науково-викладацького складу Одеської національної академії харчових технологій, 2019 р. Одеса: ОНАХТ, 2019. С. 370-372.

55. Купріна Н.М. Сучасний управлінський облік: актуальність та організація // Збірник тез 77 наукової конференції науково-викладацького складу Одеської національної академії харчових технологій, 2017 р. Одеса: ОНАХТ, 2017. С. 236-238.

56. Купріна Н.М. Сучасні тенденції розвитку управлінського обліку в Україні // Економічні та соціальні аспекти розвитку України на початку XXI століття: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції, 12-13 жовтня 2019 р. Одеса: Одеська національна академія харчових технологій, 2017. С. 174-177.

57. Купріна Н.М. Щодо питання з проведення імпаритетної реструктуризації підприємств харчової промисловості України // Економічні та управлінські аспекти розвитку підприємств харчової промисловості: матеріали Міжнар. наук.-практич. конф., 2-4 жовтня 2013 р. Одеса: Фенікс, 2013. С. 165-167.

58. Купріна Н.М. Щодо питання про забезпечення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості України в сучасних умовах // Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Одеса: ОДАУ, 2013. С. 156-158.

59. Купріна Н.М. Щодо питання про ступень трансформації діяльності підприємств харчової промисловості України // Роль науки у підвищенні технологічного рівня і ефективності АПК: матеріали IV всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю, 15-16 травня 2014 р. Тернопіль: Крок, 2014. Ч. 2. С. 108-110.

АННОТАЦІЯ

Купріна Н.М. Теоретико-методологічні основи забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – «Економіка та управління національним господарством». – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України,

2021.

Дисертацію присвячено вирішенню важливої науково-прикладної проблеми щодо розробки теоретико-методологічних основ, методичних положень та практичних рекомендацій щодо забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України на засадах її персистентної трансформації. Обґрунтовано методологічний підхід до формування концепції забезпечення конкурентоспроможності харчової промисловості України, заснований на врахуванні різних форм впливу глобалізаційних процесів та гіпотезі про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки для забезпечення її конкурентоспроможності та ефективності функціонування через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету. Розроблено концепцію імпаритетної реструктуризації суб'єктів харчової промисловості України на базі системи принципів, головним з яких є принцип імпаритету, відповідно до макроцілей, які забезпечують вирішення загальнодержавних завдань економічного розвитку країни. Верифіковано гіпотезу про необхідність персистентної трансформації харчової промисловості в системі національної економіки через механізм застосування стратегічної реструктуризації на підставі дії принципу імпаритету. Запропоновано методологічний підхід до оцінки конкурентоспроможності харчової промисловості та її суб'єктів, який базується на встановленні відповідності рівня конкурентоспроможності суб'єкта національної економіки (макро-, мезо-, міні-, мікро- та нано-) та структури методу дослідження, з класифікацією таких методів на моно- та поліметоди.

Ключові слова: конкурентоспроможність, глобалізаційні процеси, харчова промисловість, суб'єкти національної економіки, економічна трансформація, імпаритетна реструктуризація, персистентна трансформація.

АННОТАЦИЯ

Куприна Н.М. Теоретико-методологические основы обеспечения конкурентоспособности пищевой промышленности Украины на основе ее персистентной трансформации. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.03 – «Экономика и управление национальным хозяйством». – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2021.

Диссертация посвящена решению важной научно-прикладной проблеме по разработке теоретико-методологических основ, методических положений и практических рекомендаций по обеспечению конкурентоспособности пищевой промышленности Украины на основе ее персистентной трансформации. Обосновано методологический подход к формированию концепции обеспечения конкурентоспособности пищевой промышленности Украины, основанный на учете различных форм воздействия глобализационных процессов и гипотезе о необходимости персистентной трансформации пищевой промышленности в системе национальной экономики для обеспечения ее конкурентоспособности и эффективности функционирования через механизм применения стратегической реструктуризации на основании действия принципа импаритета. Разработана концепция импаритетной реструктуризации субъектов пищевой промышленности

Украины на базе системы принципов, главным из которых является принцип импаритета, в соответствии с макроцелями, обеспечивающих решение общегосударственных задач экономического развития страны. Верифицирована гипотеза о необходимости персистентной трансформации пищевой промышленности в системе национальной экономики через механизм применения стратегической реструктуризации на основании действия принципа импаритета на основании трех предполагаемых условий. Предложено методологический подход к оценке конкурентоспособности пищевой промышленности и ее субъектов, основанный на установлении соответствия уровня конкурентоспособности субъекта национальной экономики (макро-, мезо-, мини-, микро- и нано-) и структуры метода исследования, классификации таких методов на моно- и полиметоды.

Ключевые слова: конкурентоспособность, глобализационные процессы, пищевая промышленность, субъекты национальной экономики, экономическая трансформация, импаритетная реструктуризация, персистентная трансформация.

SUMMARY

Kuprina N.M. Theoretical and methodological foundations of ensuring the competitiveness of the food industry in Ukraine on the basis of its persistent transformation. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Economics in the specialty 08.00.03 – «Economics and Management of the National Economy». – Odessa: Institute of Market Problems and Economic and Environmental Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2021.

The dissertation is devoted to solving an important scientific and applied problem on the development of theoretical and methodological foundations, methodological provisions and practical recommendations for ensuring the competitiveness of the food industry in Ukraine on the basis of its persistent transformation. The methodological approach to the formation of the concept of ensuring the competitiveness of the food industry in Ukraine has been substantiated, based on taking into account various forms of the impact of globalization processes and the hypothesis of the need for persistent transformation of the food industry in the system of the national economy to ensure its competitiveness and efficiency of functioning through the mechanism of applying strategic restructuring based on the principle of imparity. The concept of imparity restructuring of food industry entities in Ukraine was developed on the basis of a system of principles, the main of which is the principle of imparity (inequality, protection from the negative influence of the action of the entire spectrum of exogenous and endogenous factors), in accordance with the macro goals that ensure the solution of national tasks of the country's economic development (economic and food security, competitiveness of the national economy). The hypothesis of the need for persistent transformation of the food industry in the system of the national economy to ensure its competitiveness and efficiency of functioning through the mechanism of applying strategic restructuring based on the principle of imparity was verified, the assumptions of which are to take into account three conditions. A theoretical approach to identifying the forms of influence of globalization processes on the competitiveness of the Ukrainian economy as a whole and its subjects has been substantiated, based on identifying the direction of the development of the globalization process and structuring its components (political, demographic, social, cultural, economic, informational, technological, environmental, etc.) where exactly the economic processes are dominant. A methodological

approach to assessing the competitiveness of the food industry and its subjects has been proposed, based on establishing the correspondence between the level of competitiveness of the subject of the national economy (macro-, meso-, mini-, micro- and nano-) and the structure of the research method, classification of such methods into mono- and polymethods.

The following new categories have been introduced into the conceptual and categorical apparatus of the theory of national economy: «persistence of activity of the food industry subjects» - reflects the degree of economic stability of the food industry and its subjects to the impact of environmental factors and a sufficient level of efficiency of its functioning and competitiveness; «Persistent transformation of the food industry subjects», as a soft, moderate or severe transformation of the food industry subjects' own activities, which is carried out on the basis of the analysis of the persistence of their activities and criterion assessment and is aimed at the formation of integrated formations and associations of subjects, which in modern conditions have a higher resistance to «surviva» in the domestic market and the ability to ensure competitiveness and improve the efficiency of its own activities and further development, and, consequently, the ability to actively compete in international markets; «Imparital restructuring of the food industry», which is understood as the transformation of food industry entities (at the meso-, micro-, mini- and nanolevels of research) based on the use of a system of mechanisms (economic and organizational) that allow to ensure and increase the efficiency of activities and competitiveness of the subjects of the national economy, in accordance with changes in the external environment and the elaborated strategy for their development.

The conceptual and categorical apparatus of the theory of the national economy has been improved by clarifying the meaning of the concepts "structure of economic entities" - a set of individual economic entities (structural components) of the national economy, where such a structural component as the food industry is essential to ensure its competitiveness and efficiency of functioning and covers, in turn, the totality of food industry enterprises, their formations and associations; "Economic transformation of the national economy and its economic entities" - one of the structural components of restructuring, is a process aimed at maintaining the competitiveness and efficiency of all subjects of the national economy, ensuring the formation of competitive advantages and further effective development without radical forms of transformation and significantly affects the directions of positive and effective development or appropriate changes in activities.

Keywords: competitiveness, globalization processes, food industry, subjects of the national economy, economic transformation, imparity restructuring, persistent transformation.